

TURUK

2019, Yıl/Year: 7, Sayı/Issue:19, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received:* 07.11.2019

Kabul Tarihi / *Date of Accepted:* 23.11.2019

Sayfa / *Page:* 306-332

Research Article / Araştırma Makalesi

Doi: <http://dx.doi.org/10.12992/TURUK840>

Yazar / *Writer:*

 Fatma Elazhary

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Dili Anabilim
Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi
fatmaabdelrahman220@gmail.com

KIŞAŞÜ'L-ENBİYÂ'DAKİ ARAPÇA DİNÎ KAVRAMLAR

Öz

Diller arası etkileşim, diller tarihine bakıldığında kolaylıkla gözlemlenebilecek bir olgudur. Türkçenin Doğu ve Batı dillerinden etkilenmesi ve bu dillere etkiye bulunması olağandır. Türkçenin etkileşimde bulunduğu dillerin en önemlilerinden biri ise Arapçadır. Karahanlı döneminde Satuk Buğra Han hükümdarlığı zamanında Türkler kitleler halinde İslâm'ı kabul etmişlerdir. Bu nedenle yeni dinin kural ve emirlerini ana kaynaklarından öğrenmek istemişler ve Arapçaya çok önem vermişlerdir. Dolayısıyla o dönem Arap alfabesi kullanılmaya başlanmıştır. Bunun yanında Türkler'e İslâm'ı anlatmak için dinî konularla ilgili çeşitli eserler yazılmıştır. Harezmi Türkçesi döneminde yazılan eserlerde Arapça unsurların yoğunluğu göze çarpmaktadır. Bu dönemin önemli eserlerden biri 710 yılında Rabgūzî tarafından yazılan Kışaşü'l-Enbiyâdır. Bu eserde Arapçanın etkileri belirgin bir şekilde görülmektedir. Ancak eserin tüm yönleriyle ele alınması çalışmanın hacmi bakımından muhal görünür. Bu çerçevede eser Arapça kökenli dinî kavramlar bağlamında bir incelemeye tabi tutulmuştur. Böyle bir incelemenin tercih edilmesinin iki temel sebebi vardır. Biri eserin peygamberlerin kıssalarına dair bir çalışma olması, diğeri ise Arapçanın Kur'an dili olması hasebiyle İslâm coğrafyasındaki dillere dinî terminoloji bakımından tesirde bulunmasıdır. Çalışmada öncelikle temel dinî kavramlar belirlenip bir tasnife tabi tutulmakta, bu tasnife göre kavramlar sıralanmakta ve eserde geçtikleri yerlerde birer örnek verilerek anlamları izah edilmektedir. Akabinde eserdeki imlâ ile Arapça orijinal yazım biçimleri mukayese edilerek farklılıklar ortaya koyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kavram, dinî kavramlar, imlâ, Arapça, Kısaşü'l-Enbiyâ.

ARABIC RELIGIOUS CONCEPTS IN KISASU'L-ENBIYA

Abstract

When we examine relationship between languages, We easily realize it in language history. Especially, Turkish was inspired to both Eastern languages and Western languages. Arabic is on of the important languages to interact Turkish. In Karahanlı term, Turkish people accept İslam thanks to Satuk Bugra Khan. Because they give an Importance the language of holy Quran, they interact Arabic language. After that become to Arabic alphabeth. In addition, various boks on religious subjects were written in order to teach İslam. And also, in Khrarezem Turkish term, we see Arabic language's effects on Turkish. As a piece, one of the good example is Kısasu'l-Enbiya whic is written by Rabguzi. This book coldn't examine in all aspects because of its content Therefore, we study this book with the contex of Arabic religious concepts.

We have two reasons to choos kısasu'l-Enbiya One is related to its content and the second is Arabic, which is holy Quran's language. When we study Kısasu'l-Enbiya firstly, we do the classification on main religious concepts. Secondly, We compare Arabic and Turkish words' language features. Religious terminology affects languages because of Arabic that is Quran's language.

Key Words: concepts, religious concepts, spelling, Arabic, Kısasu'l-Enbiya

1. Kavram

Arapça sözlüklerde ve Osmanlı Türkçesi sözlüklerinde “mefhûm” olarak ifade edilen “kavram” Türkçe sözlüğünde “Bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı” (TDK, 2011: 1358) anlamına gelmektedir. Kavram dilin ayrılmaz bir parçası olduğundan dilbiliminde kavram- kavram alanı konuları araştırmacılar tarafından sıkça ele alınmıştır. Konuya ilişkin farklı görüşler öne sürülmüştür.

Vardar (2002: 132), Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğünde kavramı şöyle tanımlar: “...Ortak özellikler taşıyan bir dizi olgu, varlık ya da nesneye ilişkin genel nitelikli bir anlam içeren, değişik deneyimlere uygun düşen, dilsel kökenli her türlü tasarım, düşünü, imge; bir nesne, varlık ya da oluşun anlıksal imgesi; gösterilendir” Örnek olarak araba, otobüs, metro, vapur, tramvay ve metrobüs gibi araçlar hepsi “ ulaşım araçları” kavramını içine almaktadır.

Hengirmen (1999: 245), kavramı ; objelerin, duygu ve düşüncelerin zihinde tasarlanan oluşum biçimi olarak tanımlamaktadır. Kavramların kendilerine özgü alanı olduğunu ve onların somut ve soyut olarak ikiye ayrıldığını ifade etmektedir. Somut kavramları bina, okul, masa, sandalye, ağaç, kuş gibi objelerin zihindeki tasarım biçimi olarak tanımlarken soyut kavramları aşk, kıskançlık, dostluk, düşmanlık, güzellik, çirkinlik gibi his ve düşüncelerin zihindeki tasarım biçimi olarak açıklamaktadır. Hengirmen, ağaç kavramını ele alarak yeryüzündeki bütün ağaçların kendi alanını kapsadığını söylemektedir. Örnek olarak badem ağacı, fıstık ağacı, zeytin ağacı, incir ağacı, dut ağacı gibi bütün ağaçların ağaç kavramının içinde bulunduğunu izah etmektedir.

Cevizci'ye göre (2013: 924-925) kavram, bir terimin anlamı ve doğal olarak düşüncenin en küçük ve en temel birimidir. Bir sınıfın üyeleri ya da sınıfın kendisi için kullanılan bir özellik ya da bağıntısına gönderimde bulunan bir şey olmak durumundadır. Kavram bir şeyin tekil izlenimine, o şeyin imgesine değil de, o şeyin tasarımını gösteren şeye karşılık gelmektedir.

Aksan, çalışmasında (2006: 41-42) insanoğlunun dil ve tanıma yetisine sahip olduğu için yaşadığı çevreden deneyimler edinip etrafındaki nesnelere gözlemesiyle birlikte zihninde kavramlar oluştuğunu söylemektedir. Araştırmacı bu durumu bir örnek üzerinden aktarır. Bir çocuk dili öğrenirken sütü zihninde içilen beyaz sıvı, ekmeği bir yiyecek, kuşu bir hayvan şeklinde somutlayarak öğrenmesi somut kavramları; ilerleyen süreçlerde ise pişmanlık, özlem, kıskançlık gibi duyguları öğrenmesi soyut kavramları algılayış biçimini gösterir.

Hengirmen, Cevizci ve Aksan kavramın somut ve soyut olarak ikiye ayrıldığını, nesnelere, duygu ve düşüncelerin zihinde tasarlandığını, insanoğlunun dil ve tanıma yetisine sahip olduğu için deneyimler edinmesiyle kavramların oluştuğunu açıklamaktadır. (Emiroğlu, 1999:65), (Özlem, 1999:127) ve (Öner, 1998:27) buna göre kavram düşünmenin temel yapıtaşı konumunda olup kendisi vasıtasıyla fikirlerin oluşturulduğu araçlar mesabesinde.

2. Arapça

Çetin (1991: 282), eski Mısır dilini de içine alan Arapçanın Sâmi dilleri ailesine mensup olduğunu ve Sâmi dillerinin doğu (Bâbil ve Asur dillerinin bağlı olduğu Akadca) dillerini temsil ettiğini söyler.

User (2006: 95), Arap alfabesinin bulunduğu yer ve zamanın halen meçhul olduğunu ancak Estrangelo yazısından geliştiğini ileri süren araştırmacılar olsa da, bugünkü bilgilerle M.S 2-4. yüzyıllarda, Arabistan'ın kuzey batısıyla Ürdün'ün batısında yaşamış Sami asıllı Nebati kavminin yuvarlak hatlı yazısından geliştiği fikrinin oldukça yaygın olduğunu söylemektedir. User, buna ilave ederek sonradan Aramileşmiş Arap soylu Nebatilerin, Suriye'yle Arabistan arasında bulunan sınır bölgesinde kurdukları krallık sisteminde, M.Ö 150-M.S.150 arasında kullandıkları bu alfabenin, Sami yazı sisteminin en önemli kollarından biri olduğunu ifade etmektedir.

Arap alfabesi, Latin alfabesi gibi soldan sağa değil sağdan sola doğru yazılır. Arap alfabesi toplam yirmi sekiz harften oluşur ve bu yirmi sekiz harfe hemze sesi dâhil edildiğinde, Arap alfabesindeki harflerin sayısı yirmi dokuza ulaşır.

3. KİŞAŞÜ'L-ENBİYĀ

kışaşü'l-Enbiyā, adından da anlaşılacağı üzere peygamber kıssalarını ele almaktadır. Başta Hz. Muhammed olmak üzere İslam dininin tasdik ettiği diğer peygamberlerin kıssaları ile Avac bin Annak, Harut ve Marut gibi kıssaları da içine almaktadır. Eserin yazarı Nāşirü'd-din bin burhānū'd-din Rabguzī'dir. Eserde, toplam 484 dize tutan 43 Türkçe şiir bulunurken manzum parçalar genelde kaside tarzında da yazılmıştır. Eserdeki kasideler peygamberlere ve din büyüklerine yazılan kasideler şeklinde olup bunun dışında aşk, tabiat ve burçlarla ilgili konulardan söz eden gazeller de yer almaktadır. Bu şiirlerin bir kısmı Arapçadan satır arası olarak çevrilmiştir (Ata, 2002: 17).

Kışasü'l-Enbiyâ'nın nüshaları şunlardır.

1. London, British Museum Add. 7851
2. Leningrad Nüshalan
3. İsveç Nüshalan
4. Paris Nüşhası
5. Bakü Nüşhası

4. KİŞAŞÜ'L-ENBİYÂ'DAKİ ARAPÇA DİNÎ KAVRAMLAR

Bu bölümde ilgili kavramların anlamları ve Kışasü'l-Enbiyâ'da ne şekilde yazıldığı incelenmiştir. Kavramların açıklamalarında İslâm Ansiklopedisi, Arapça sözlükler, Râgıb el-İsfahânî'nin El-mufredât'ı, İbn Arabi sözlüğü ve Kışasül-Enbiyâ'daki dizin kısmından yararlanılmıştır. Kavramların tasnifi konusunda ise Türkiye Diyanet İşleri İslam İlmihali'nden istifade edilmiştir.

4.1. Allah'ın İsimleri ve Sıfatlarıyla İlgili Kavramlar

Allah (الله) Ar. (الله) “İlâh” kelimesinden türetilen Allah'ın isimlerinden biridir. Kışasü'l-Enbiyâ'da hem **allah** hem de **teñri** kavramı tespit edilmiştir. Yalnızca metinde **allah** kavramı 6 kere geçerken, **teñri** kavramı ise 312 kere geçmektedir.

“...cebrâ'il^e aleyhi's-selâm peygamberkık tégürdi, aydı: bargıl melikge ayğıl aytsun **allah** bit turur...” (33v21)

aħad (احد) Ar. (الأحد) “Bir, Bir Tek” anlamına gelen **aħad** kavramı, “Vahd” (الوحد) veya “Vahde” (الوحدة) kökünden türetilmiştir. “Vahd” ve “Vahde” kökündeki vav harfinin hemzeye çevrilmesiyle **aħad** ortaya çıkmıştır. Allah'ın isimlerinden biri olan **aħad** kavramı Allah'ın hiçbir şeye benzemediği, zatî ve sıfatlarında benzeri ve dengi bulunmadığı anlamını taşımaktadır. KE¹ metninde **aħad** kavramı 1 kere yer almıştır.

“...men bu butğa tapınur-men, meniñ ma^e būdum **aħadnıñ** birlikinge aħmedniñ peygamberlikınğa tanuqluğ bérür...” (195v11)

alimü'l-esrār (عالم الاسرار) Ar. (عالم الأسرار) “Sırları bilen, Allah” anlamına gelmektedir. **alimü'l-esrār** kavramı metinde 1 kere kullanılmıştır.

“...ilâhi^e **alimü'l-esrār-sén**, kamuğğa **qadîr-sén**...” (163r5)

celâl (جلال) Ar. (الجلال) Allah'ın kahr ve azabını temsil eden isim ve sıfatlarına celâl, merhamet ve lütfunu temsil eden isim ve sıfatlarına ise cemâl denir. **celâl** kavramı KE metnin 7 kere geçmiştir.

“...burun **sén kemişgil tediñiz meniñ^e izzetim ve **celâlim** haqqı hürmeti sizlerge imân hil^e atin keydürme küni bu künni olarğa tuğurmağay-men...”(112v18)**

¹ “KE” Kışasü'l-Enbiya'nın kısaltmasıdır.

celālet (جلالت) Ar. (الجلالة) Allah'ın isimlerinden biri olan **celālet** kavramı “*celle*” (جَلَّ) kökünden türetilmiştir. **celālet** ululuk, yücelik anlamına gelmektedir. Eserde **celālet** kavramı 2 kere tespit edilmiştir.

“...ol^e azamet ve **celālet**ni körüp tañladılar...” (148v18)

celil (جليل) Ar. (الجليل) “Celâl” veya “Celâle” kökünden türetilmiş olan **celil** kavramı azamet sahibi, büyük, ulu, yüce, münezzeh olmak anlamına gelen **celil** Allah'ın sıfatlarından biridir. Metinde **celil** kavramı 2 kere bulunmuştur.

“...mi ‘rāc tünide münüt burāk mingen muḥammed muṣtafā yolçısı cebre’il, tapuğçısı mikā’il rabbü'l-**celil** bir tün içinde barıp kelmeki ne ‘aceb bolğay.” (218r18-19-20)

deyyān (ديان) Ar. (الديان) **deyyān** mükâfatlandırıcı, ahirette kullarının yaptıklarının hesabını soran Allah'tır. Metinde **deyyān** kavramı 2 kere kullanılmıştır.

“...^e aziz **deyyān** melik yaratқан beğizni körüp ağın tüşüp yadağ boldı, érse ne^e aceb bolğay?” (76r8)

ḥabir (خبير) Ar. (الخبير) Allah'ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ) biri olan **ḥabir** ismi her şeyin mahiyetini bilen, aynı zamanda haberdar eden (muḥbir) anlamına gelmektedir. QE metninde **ḥabir** kavramı 1 kere görülmüştür.

“...maña bilgen^e ālim ve **ḥabir** idim aytdı...” (222v11)

ḥaḳ/ ḥaḳ te ‘ālā (حق تعالی)Ar. (الحق تعالی) mastar olan **ḥaḳ** kavramı doğru, gerçek anlamı taşımaktadır. Bu isim Allah'a nispet edildiğinde onun zâtı hak olduğu gibi O'ndan gelen ve O'na rücu eden her şey de haktır; ayrıca emrettiği ve yasakladığı hususlar uyarınca hareket etmek de kullar için hak olduğu anlamını taşımaktadır. QE'da Allah'ın isimlerinden biri olan **ḥaḳ** kavramı 44 kere geçer. Ayrıca 100 kere de doğru ve gerçek anlamında kullanılan örnek tespit edilmiştir.

artuḳ çıraklığ sireti

rabdin^e aṭā bolup aña

ḥaḳ bérmiş *ḳutluğ likā* (2v9)

“...el-ḳavl es-semāvāt ve'l-‘arz ḥaberde kélür: **ḥaḳ ta ‘ālā** barçadın burun bir gevher yaratdı, ol gevherğa heybet birlen nazar ḳıldı, ol gevher su boldı...” (3r8-9-10)

ḥālik (خالق)Ar. (الخالق) “Halk” mastarından türetilen **ḥālik** kavramı yaratan, yaratıcı olan Allah'ın isimlerinden biridir. Metinde **ḥālik** kavramı 2 kere yer almıştır.

“...mevlī ta ‘ālā ‘aynu'l-ḥītān atlığ balıḳnı ığdı, suv içinde ḳıvrılıp ḳudruḳın başıña keltürüp yatdı. yūsuf anıñ üzesiñe kirdi, başlıḳın yudı. ol balıḳ **ḥālik** idige yalvardı, aydı: ilāhī, bu yūsuf berekātında maña kerāmetī bérgil kim ağın balıḳ arasında maña eđgü at bolsun. (74v7-8-9-10-11)

ḥazret (حضرت) Ar. (حضرت) “cenap, Allah” manasına gelir. Metinde **ḥazret** kavramı 9 kere bulunmuştur.

“...iblis aydı: bu kéçe **ḥazret**niñ muḳarrebleri tihāme tapa inerin kördüm...” (184r8)

ilāh (اله)Ar. (إله) “Ulûhet”, “Îlâhet”, “Ulûhiyyet” kökünden türetilmiş olan **ilāh** kavramı tapınmak, kulluk etmek ve ibadet etmek anlamını taşımaktadır. Hak veya bâtil tapılmaya lâyük olup ibadet edilen her varlığa ilâh denilmektedir. İlah kavramın çoğulu âlihedir. ilâh kavramı anlam bakımından tanrı kavramı karşılamaktadır. QE metninde **ilāh** kavramı 1 kere görülmüştür.

“...*îsini ba ʿılar ibnü ʿllāh tédiler, baz ʿzılar ilāh tédiler...*” (170r5)

ķādīr (قدير)Ar. (القدير) “Kudret” kökünden müştak olan **ķādīr** kavramı Allah’a nispet edildiğinde her şeye gücü yetip aciz olmayan, her şeyi yapabilen, anlamına gelmektedir. Allah’ın isimlerinden biri olan **ķādīr** kavramı metinde 5 kere geçmiştir.

“...*ķādīr taķdirinde iđi ʿazze ve celle ķazāsında ne ķudret bar bilmes-men tédi...*” (78v14)

mālikü'l-mülūk (مالك الملوك) Ar. (مالك الملوك) kralların kralı anlamındaki **mālikü'l-mülūk** gök ve yeryüzündeki her şeyin sahibi olan Allah demektir. QE ’da **mālikü'l-mülūk** kavramı 1 kere yer almıştır.

“...*mālik ayğay nelük köyürmes-sen? ot ayğay; ey [mālik]. sen köyür tēyür-sen ammā mālikü'l-mülūk aytur: köyürmegil...*” (51v14-15)

rabb (رب) Ar. (الرب) “mālik, seyyid, idare eden, terbiye eden, gözetip koruyan, nimet veren, ıslah edip geliştiren, mâbud” (Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredât, “rbb” md.) anlamları taşımaktadır. QE metninde hem **rab** hem de onun anlamında kullanılan **iği** kavramından bahsedilmiştir. Ancak **rab** kavramı 15 kere geçerken **iği** kavramı daha çok geçmiştir.

“...*anı işitip tañladılar, müsî kaçguluğ boldı, aydı: yā rabbi imdiğe tegi şabr kı[ldım] adın tākātım ķalmadı, sēn bilür-sēn.*” (124v21, 125r1)

rahīm (رحيم) Ar. (الرحيم) “Ruhm”, “Merhamet” kökünden türetilmiş olan **rahīm** kavramı merhamet eden ve acıyan anlamına gelmektedir. Allah’a nispet edildiğinde “merhametli, acıyan ve sonsuz lutf ve ihsanda bulunan” anlamları taşımaktadır. Allah’ın isimlerinden biri olan **rahīm** kavramı QE metninde 5 kere tespit edilmiştir.

“...*alī razıya ʿllāhu ʿanhu bitig bitidi kim bi ʿsmi ʿllāhi rahmāni rahmāni ʿr-rāhīm...*” (226r10)

rahmān (رحمان) Ar. (الرحمان) “Ruhm”, “Merhamet” kökünden türetilmiş olan **rahmān** kavramı merhamet eden ve acıyan anlamına gelmektedir. Allah’a nispet edildiğinde “merhametli, acıyan ve sonsuz lutf ve ihsanda bulunan” anlamları taşımaktadır. Allah’ın isimlerinden biri olan rahim kavramı QE metninde 4 kere bulunmuştur.

“...*alī razıya ʿllāhu ʿanhu bitig bitidi kim bi ʿsmi ʿllāhi rahmāni rahmāni ʿr-rāhīm...*” (226r10)

şamed (صمد) Ar. (الصمد) “Sumud” masdarından müştak olan **şamed** Allah’a nisbet edildiğinde “ihtiyaçlarını gidermesi için herkesin başvurduğu, yaratılmışlara özgü acz ve ihtiyaçtan münezzehe ebedî ve bâkî yüce varlık” mânasına gelir (Râgıb el-İsfahânî, “şmd” md.; İbnü’l-Esîr, III, 52). Metinde **şamed** kavramı 1 kere yer almıştır.

“...*yūsuf aydı: sēn şanemdin uvtanur-sēn, men şameddin neteg uvtanmağay-men...*” (83r2)

semī (سميع) Ar. (السميع) “sem” kökünden türetilen **semi** kavramı işiten anlamına gelmektedir. **semī** kavramı Allah’a nispet edildiğinde her şeyi işiten, kullarının dualarını işitip kabul eden Allah demektir. QE’da **semi** kavramı 1 kere geçmiştir.

“...*hüdāyā semī* , *alim-sén*...” (152r8)

zū’l-celāl ve’l-ekrem (ذو الجلال والاکرام) Ar. (ذو الجلال والإكرام) kerem ve ululuk sahibi olan Allah anlamına gelen **zū’l-celāl ve’l-ekrem** kavramı metinde 1 kere tespit edilmiştir.

“...*yā zū’l-celāl ve’l-ekrem* öz fazlıñ birle maña rahmet kılğul...” (163v2)

4.2. Allah İle İlgili Diğer Kavramlar

bi’llāh (بالله) Ar. (بالله) “Allah için” anlamında kullanılan bir söz. **Bi’llāh** kavramı QE metninde 1 kere kullanılmıştır

“...*anı kélip ataları şāh-ı merdān ‘alīge aydılar, ‘alī aydı: ey ciğer-güşelerim sizlerge sözüñ ol turur, resüldin işitdim aydı: ‘ömer dünyada islām nūri turur ve uçmañlığlarınñ çerāğı turur. ḥasan ve ḥüseyn bu sözni barıp ‘ömerge aydılar, ‘ömer sevünüp öre kopup aydı: bi’llāh ki atanızdın işitdiñizmi tağı resüldin işitmiş teg siz işitdiñiz mü? işitdük, tédiler.* (200r6-7-8-9-10)

ma ^e **āza’llāh** (معاذ الله) Ar. (معاذ الله) “Allah korusun, esirgesin” anlamında kullanılan **ma** ^e **āza’llāh** QE metninde 1 kere tespit edilmiştir.

“...*ma* ^e **āza’llāh** biz andağ kılmağay-miz tédiler...” (21r15)

tesbīh (تسبيح) Ar. (تسبيح) “Sebh” (sibāha) kökünden türeyen tesbih kavramı Allah’ı övme, onu eksikler ve noksanlardan tenzih etmeyi ifade etmektedir. QE **tesbīh** kavramı metninde 22 kere geçmiştir.

“...*tesbīh ü tehlīl tağı mevli ‘azze ve celle uçmañdın her yılda bir ḥulle ton yiberür...*” (155v8)

sübḥāna’llāh (سبحان الله) Ar. (سبحان الله) Allah’ı her türlü eksiklik, noksanlık, insani kusur ve ayıptan tenzih etmeyi ifade eden bir tesbih türüdür. Eserde **sübḥāna’llāh** 6 kere bulunmuştur.

“...*éliglerin [kıy]kım kıykım kıldılar, aydılar: sübḥāna’llāh bu bāri ādemī érmes, her āyine bu ağırlığ ferişte turur.* (86r71-18)

va’llāhi (والله) Ar. (والله) “Allah’a ant olsun ki” anlamında kullanılan bir söz. QE’da **va’llāhi** 7 kere görülmüştür.

“...*cuhūd aydı: va’llāhi kim tevrīt içinde mundağuk okıdım tēp imān keltürdi...*” (67v6)

va’llāhu a’lem (والله أعلم) Ar. (والله أعلم) “Allah bilir” anlamında kullanılan bir söz. QE’da **va’llāhu a’lem** 1 kere tespit edilmiştir.

“...*va’llāhu a’lem. kışsa-i çirçir ualavaç ‘aleyhi’s-selām...*” (161r4)

va’llāhu ekber (والله أكبر) Ar. (والله أكبر) “Allah her şeyden büyük, yüce ve uludur.” demektir. QE’da **va’llāhu ekber** 1 kere geçmiştir.

“...*kerekmez kim bular medinege barsalar va’llāhu ekber medinege barsalar...*” (224r12)

va'llāhu a 'lem bi's-şavāb (والله أعلم بالصواب) Ar. (والله أعلم بالصواب) “doğrusunu Allah bilir” anlamına gelen bir söz. QE metninde **va'llāhu a 'lem bi's-şavāb** 3 kere kullanılmıştır.

“*el-ḥamdüli'llāh biz barı niçe yüz yıldın soñ ikrār kılduq, muḥammed resülü'llāh téyürmiz. İlāhîi andağ kim muḥammed resülü'llāhniñ dostluqın dünyāda bizge kerāmet kıldıñ kıyāmet kü[nihem] āniñ şefā'ati birle müşerrref bolmaq biz za 'ıflarğa ruzi kılu bérkil. “...va'llāhu a 'lem bi's-şavāb.”* (200v15-16-17)

4.3. Hz. Muhammed (s.a.v) ve Diğer Peygamberlerle İlgili Kavramlar

4.3.1. Peygamberlerin İsimleri ve Sıfatları İle İlgili Kavramlar

ādem (آدم) Ar. (آدم) öz. is. ebü'l-beşer Hz. Âdem. QE metninde **ādem** 20 kere geçmiştir.

“...*seni aña mu yiberdiler? tép sordular, hāv, tédi, қапуғ açtılar kirdük ādem 'aleyhi'sselāmnı kördüm, bu kim turur? téyü sordum, cebrā'ıl aydı: atañ ādem turur.*” (208v11-12-13)

aḥmed (احمد) Ar. (أحمد) öz. is. Hz Muhammed'in isimlerinden biri olan aḥmed “hamd” kökünden türetilmiştir. **aḥmed** ismi tafdil olup çok öven, şükreden anlamına gelmektedir. Eserde **aḥmed** 2 kere kullanılmıştır.

“...*yā ilāhî aḥmed atlığ muştafāniñ ḥürmeti ol öler ḥâlde ayırma bizdin imān devletin...*” (181v16)

circis (جرجس) Ar. (جرجس) öz. is. Hz. Circis. QE'da Hz. **circis**'in ismi 6 kere tespit edilmiştir.

“...*kışsa-i circis yalavaç 'aleyhi's-selām ol dünyā maşlahatın koyğan, mevli yarlığığa uyğan, satığ birle ḥelāl māl yığğan, ol mālını fakırlarğa şadaqa kılgan, mevli rızası üçün kıñ körgeñ, ol [buқағуда kıñ] birle yetti yolu ölgeñ, altı yolu tirilgeñ circis yalavaç 'aleyhi's-selām...*” (161r5-6-7)

dāvūd (داود) Ar. (داود) öz. is. Hz. Davud. QE metninde Hz. **dāvūd**'un ismi 22 kere yer almıştır.

“... *'azrā'ıl aydı: ol kırk yılını dāvūdğa bağladıñ. ādem anı unutmuş érdi, tandı mevli ta 'ālā ol bitigni ferışteler tanuqluğı birle idu yarlıkadı, dāvūdniñ yüz yıl 'ömri tamām boldı.*” (19r15-16-17-18-19)

ibrāhīm (إبراهيم) Ar. (إبراهيم) öz. is. Hz. İbrahim. QE metninde Hz. **ibrāhīm**'in ismi 78 kere görülmüştür.

“... *ibrāhīm, ibrahīm, ibrahīm-i ḥalīl, ibrahīm ḥalīl, ibrahīm ḥālīlu'llāh, ibrahīmü'n necefi ibrahīm ve ebrahām ve ibrahīm bu kamuğ lügatler dürüst turur.*” (37v18)

el-yesa (اليسع) Ar. (اليسع) öz. is. Hz. İlyas'a ilminin çokluğundan dolayı verilmiş lakap. Eserde Hz. **el-yas**'ın lakabı 2 kere kullanılmıştır.

“...*keçe boldı érse idi 'azze ve celle ot iddi ol şehr ḥalkın köydürdi éki év kıldı biri yaḥnün 'ābid évi biri el-yesa 'évi, andın özge kamuğı köydiler.*” (159v20-21)

hārūn (هارون) Ar. (هارون) öz. is. Hz. Harun. Metinde Hz. **hārūn** 13 kere geçmiştir.

“...ıdı ‘azze ve celle yarlıg kıldı: ey mūsi aygıl bir t̄abūt kılsunlar ol taşnı taķı elvāh uşaklarını taķı seniñ ‘aşāñnı taķı **hārūnnıy** ‘imāmesini anıñ içide kıysunlar.” (131v17-18)

hızr (خضر) Ar. (خضر) öz. is. Hızır aleyhisselam. Eserde Hz. **hızr** ’ın ismi **13** kere tespit edilmiştir.

“...sordı: sen kim-sén? aydı: men **hızr**-men, muḥammedniñ cenāzesiñga namāz kılgalı keldim tēdi.” (14v11-12)

hibetu'llāh: (هبة الله) Ar. (هبة الله) Hz. Şis’in lakabı. QE’da Hz. **şis**’in lakabı **1** kere görülmüştür.

“...temmet temmet kışsa-i şis ‘aleyhi ’s-selām ḥābilde kéđin yüz otuz yıl kéçdi şis tuğdı, şis süryāni tilinçe **hibetu'llāh** temek bolur, ya ‘nī teñri ‘atāsı ḥābilni aldım érse anıñ ornıñ şıñni bērdim tēdi.” (17v16-17-18-19)

hūd (هود) Ar. (هود) öz. is. Hz. Hud. QE’da Hz. **hūd**’un ismi **10** kere bulunmuştur.

“...mukātil aytur: şālih boğunında altmış kişi imānıñ édiler, **hūd** boğunında ma andağuk, kaçan hūd ve şālih dünyādın rıḥlet kıldılar érse olar yer yüzinde tarıldılar, bir ançası cābülka tüşdiler, bir ançası cābilsa tüşdiler.” (37r6-7-8-9)

idrīs (ادریس) Ar. (ادریس) öz. is. Hz. İdris. Hz. **idrīs**’in ismi eserde **10** kere yer almıştır.

“...anda kéđin mevli ‘azze ve celle anlarğa **idrīs** yalavaç ‘aleyhi’s-selāmı ığurdı. ol kışsa: kışsa-i **idrīs** ‘aleyhi’s-selām bu turur.” (19v11-12)

ilyās (الياس) Ar. (الياس) öz. is. Hz. İlyas. QE’da Hz. **ilyās**’ın ismi **8** kere kullanılmıştır.

“...amāri ‘ālimleri aymışlar: törtünç kat kökde turur. ḥaberde andağ kelür: tört peygamber tirig turur ékisi kökde ‘isā ve idrīs, ékisi yerde hızr ve **ilyās** ‘aleyhimi’s selām.” (20v19-20-21)

ishāk (اسحاق) Ar. (إسحاق) öz. is. Hz. İshak. Eserde Hz. **ishāk**’ın ismi **22** kere tespit edilmiştir.

“...su’āl: öltürmekleri ékidin ḥālī ermes, ya **ishāk** ya [ya ‘kūb] kanın helal körmek birle bolğay.” (70r13-14)

‘isā (عيسى) Ar. (عيسى) öz. is. Hz. İsa. QE metninde Hz. **‘isi**’nin ismi **23** kere görülmüştür.

“...törtünç kat kökde turur. ḥaberde andağ kelür: dört peygamber tirig turur ékisi kökde **‘isā** ve idrīs, ékisi yerde hızr ve ilyās ‘aleyhimi’s-selām. ammā bu dört üçi ölgey idrīs ölmegey, anıñ üçün kim bir öldi uçmaḥda kıldı tégükünje tegi.” (20v21)

ismā‘il (اسماعيل) Ar. (اسماعيل) öz. İs. Hz. İsmail. Eserde Hz. **ismā‘il**’ın ismi **21** kere geçmiştir.

“...şāfi **ismā‘il** yalavaç köñli toluğ kad şafā, şādıku’l-va‘d atanıban va‘desin kıldı vefā...” (47r14)

lūt (لوط) Ar. (لوط) öz. is. Hz. Lut. Metinde Hz. **lūt**’un ismi **20** kere geçmiştir.

“... ol kişiler ibrahīmğa ḥased kılıp bir tünle ölüg itni keltürüp kıduğğa saldılar. ibrahīm **lūt**ğa aydı: kiteliñ.” (47v2-3-4)

muḥammed (محمد) Ar. (محمد) öz. is. Hz. Muhammed. QE metninde Hz. **muḥammed**'in ismi **145** kere tespit edilmiştir.

“... sen kim-sen kim muḥammedni yumaḡni men ‘ kılur-sen yumaḡ sünnetin **muḥammed** koyup turur.” (14v8-9)

mūsā (موسى) Ar. (موسى) öz. is. Hz. Musa. Eserde Hz. **mūsā** 'nın ismi **62** kere yer almıştır.

“...aymıřlar: ya ‘kūb yalavaḡ mıřda vefāt kıldı, ken ‘ānḡa éltip koydılar, yūsuf hem mıřda vefāt kıldı mıřda oḡ koydılar, mūsā yalavaḡ rüzḡarıḡa tégrü anda érdi, **mūsā** kelip tarılmıř sünüklerin yıḡıp ken ‘ānḡa éltti atası katıda koydı.” (108r6-7-8)

muřtafā (مصطفى) Ar. (مصطفى) öz. is. Hz. Muhammed. QE metninde Hz. **muřtafā**'nın ismi **32** kere görülmüştür.

“...na ° t-ı muḥammed **muřtafā** šalla ‘llāhu ° aleyhi ve sellem sözlemek niyāzlıḡ kopuřluḡ hem tokuřluḡ kadařlıḡ kokuřluḡ, řehādetliḡ sa ° ādetliḡ ° ibādetliḡ hidāyetliḡ iřāretliḡ beřāretliḡ, özi muṡi ° , zikri refi ° , ümmetka řefi ° , enbiyā kıkblesi, ařfiyā kıdvesi ol řadr-ı řuffe-i řafā bedr-i řıttā-i vefā muḥammed muřtafā šalla ‘llāhu ° aleyhi ve sellem.” (1v13-14-14, 2r1-2-3-4-5-6-7-8)

nūḡ (نوح) Ar. (نوح) öz. is. Hz. Nuh. QE metninde Hz. **nūḡ**'un ismi **38** geçmiřtir.

“... kařan **nūḡ** tūřanı boldı érse mevli ta ‘ālā yarlıḡı birle cebrā ‘il ol évni kötürdi törtünç kat kökke ařurdı.” (13v7-8)

řāliḡ (صالح) Ar. (صالح) öz. is. Hz. Salih. Eserde Hz. **řāliḡ**'in ismi **19** kere tespit edilmiştir.

“...haḡ diḡa ündegen **řāliḡ** peyḡamber ‘aleyhi's-selām ‘aḡl ünüp kelgil işit řāliḡ yalava kışsasın...” (31r16)

süleymān (سليمان) Ar. (سليمان) öz. is. Hz. Süleyman. QE metninde Hz. **süleymān**'ın ismi **32** kere geçmiştir.

“... ‘akūz melik birle sözleri bir kün **süleymān** aşlanıp barurda kāvān atlıḡ adaḡḡa téḡdi, yulḡı kördi otlayur, süleymānı kördiler érse uçup havāḡa aḡdılar.” (139v9-10-11)

řu ‘ayb (شعيب) Ar. (شعيب) öz. is. Hz. řu ‘ayb. Metinde Hz. **řu ‘ayb**'in ismi **1** kere görülmüştür.

“... taḡı bir rivāyetde kılur ‘abdu ‘llāḡ bin ‘abbās rařiyā ‘llāhu ‘anhu: haḡ ta ‘ālā éki boğunun bir ‘azāb birle helak kılmadı illa řāliḡ kavmini taḡı **řu ‘ayb** kavmini ot birle helāk kıldı, ançası bar řāliḡ bođunıḡe ot adaḡları altında çıḡdı, řu ‘ayb bođunıḡa kökdin indi.” (37v1-2-34)

‘üzeyr (عزير) Ar. (عزير) öz. is. Hz. Üzeyr. QE metninde Hz. ° **‘üzeyr** 'in ismi **4** kere bulunmuştur.

“... kavluhu ta ‘ālā:ibrāḡmḡa ölüḡ tirḡüzmeḡni kuşlarda körgüzdi, yana ‘üzeyrḡa öz teninde körgüzdi ḡikmet né érdi?” (55v18-19-20)

yaḡyā (يحيى) Ar. (يحيى) öz. is. Hz. Yahya. QE metninde Hz. **yaḡyā**'nın ismi **7** kere yer almıştır.

“...körmes mü-sén zekerriyyā muṡlaḡ oḡul tilemedi, aydı: ilāḡı maḡa oḡul bérḡil hem veli bolsun hem raşı bolsun. mevli ta ‘ālā **yaḡyā** teg oḡul kerāmet kıldı.” (167r21, 167v1)

yak'ūb (يعقوب) Ar. (يعقوب) “öz. is. Hz. Yakub. Metinde Hz. **yak'ūb**'un ismi **1** kere tespit edilmiştir.

“...yégirmi yéti yıldın soñ **ya'kūb** vefāt boldı yalavaçlık yūsufğa tégdi, atasındın soñ yégirmi tört yıl tirildi, andın soñ vefāt kıldı.” (108r4-5-6)

yūnus (يونس) Ar. (يونس)öz. is. Hz. Yunus. QE metninde Hz. **yūnus**'un ismi **16** kere kullanılmıştır.

“...sordı: atıñ né turur? aydı: **yūnus**. aydı: özge atıñ bar mı? aydı: yana bir atım za'nnün.” (153r3-4)

yūsuf (يوسف) Ar. (يوسف) öz. is. Hz. Metinde Hz. **yūsuf**'un ismi **112** kere tespit edilmiştir.

“...zeyne aydı: ya'kūb saña bu kün çıķǵu tég ermes bu kün **yūsufnıñ** kanlıg köñlekin eliñe aldı, ādem ridāsın keğdi, şit tacın başınğa urdı, nūh 'ašāsın elgiñe aldı, ibrahīm köñlekin kéđdi, ishāk kırın kırşandı, niyazın bi -niyāz melikge 'arza kıldı, aydı: ilāhī yusufnıñ ölügin tirigin maña bildürgil.” (79v6-7-8-9)

yūša (يوشع) Ar. (يوشع)öz. İs. Hz. Yuşa. Eserde Hz. **yūša**'nın ismi **7** kere geçmiştir.

“... ellig miñ er kamuğ astılar, andın soñ **yūša**'nı kārūnğa ıddı yélük assun tép.” (125r19)

zekerıyyā (زكريا) Ar. (زكريا) öz. is. Hz. Zekerıya. QE metninde Hz. **zekerıyyā**'nın ismi **6** kere görülmüştür.

“...körmes mü-sén **zekerıyyā** muñlağ oğul tilemedi, aydı: ilāhī maña oğul bérgil hem veli bolsun hem razı bolsun. mevli ta 'ālā yahyā teg oğul kerāmet kıldı.” (167r21'167v1)

zū'l-kıfl (ذو الكفل) Ar. (ذو الكفل) öz. is. Hz. Zū'l-kıfl. Metinde Hz. **zū'l-kıfl**'ın ismi **1** kere tespit edilmiştir.

“... aymuşlar: 'üzeyrniñ yalavaçlıķıda ihılāf bar, neteg kim hıızr ve zū'l-ķarneyn ve **zū'ıkıflniñ**.” (165r14)

4.3.2. Peygamberlerin Mucize Ve Hadiseleri İle İlgili Kavramlar

inficār (انفجار) Ar. (انفجار) “infacere” (انفجر) kökünden türetilen **inficār** kavramı patlama anlamına gelmektedir. Ancak metinlerde geçen **inficār** kavramı başka bir anlam kazanmıştır. Musa Peygamber'in mucizesi olan suyun yerden kaynayıp akması kullanılmıştır. QE metninde **inficār** kavramı **1** kere geçmiştir.

“...ķavluhu ta 'ālā: evvel tayağ, ékinçi beyzā elig, üçünçi **inficār**, törtünçi **infilāk**, béşinci tūfān, altıncı çekürge, yétinçi küye, sekizinci baķa, tokuzuçı ķan.” (114r8-9-10)

infilāk (انفلاق)Ar.(انفلاق) “infalāka” (انفلق) kökünden müştak olan **infilāk** kavramı yarılma, açılma anlamını taşımaktadır. **infilāk** Musa Peygamberin mucizesidir. Metinde **infilāk** kavramı **1** kere tespit edilmiştir.

“...ķavluhu ta 'ālā: evvel tayağ, ékinçi beyzā elig, üçünçi **inficār**, törtünçi **infilāk**, béşinci tūfān, altıncı çekürge, yétinçi küye, sekizinci baķa, tokuzuçı ķan.” (114r8-9-10)

ķābe ķavseyn (قَاب قَوْسَيْن) Ar. (قَاب قَوْسَيْن) Ar. İki yayın arasındaki uzaklık, miraçta Hz. Muhammed'in Allah'a yakınlığına kinaye. Eserde **ķābe ķavseyn** 1 kere bulunmuştur.

“...taķı cevāb ol turur kim kaçan **ķābe ķavseyn** maķāmıġa tēgdim erse yarlıġ ķēldi: kuyı bakġıl. dūnyā ‘āleminadaġılarını bir zerre toprak ķōrdi, ‘arş eflākını, uçmaġını tamuġını özindin astın ķōrdi.” (209r13-14-15)

mi‘rāc (مِعْرَاج) Ar. (مِعْرَاج) “Uruc” kökünden türetilen **mi‘rāc** kelimesi yukarıya çıkma, merdiven demektir. Recep ayın 27. gecesinde Hz. Muhammed'in göġe çıkması, miraçtır. ĶE metninde **mi‘rāc** kavramı 26 kere yer almıştır.

“...aymıřlar: resūl ‘aleyhi's-selām ol oķ keçe andın yandı ‘ammesi ümmühān, ēviņe ķēldi, **mi‘rāc** haberin aytu bērdi, ornı taķı ısıķ ērdi. ķavluhu ta‘ālā mes‘ele: kim resūl ‘aleyhi's-selām mi‘rāciņa mekkedin beytū'l-maķdisġa bir tūn içinde barmıřıņa mūnķir bolsa ķāfir bolur.” (216v17-18-19-20-21)

4.3.3. Peygamberlik Ve Halifelik İle İlgili Kavramlar

‘ālī (عَلِي) Ar. (عَلِي)öz. is. Hz. Muhammed'den sonra gelen dōrdüncü. Halife, Hz. Ali. ĶE metninde Hz. **‘ālī** nin ismi 1 kere tespit edilmiştir.

“...anı ķēlip ataları řāh-ı merdān **‘ālī** ġe aydılar, ‘ālī aydı: ey ciġer-gūřelerim sizlerġe sōzüm ol turur, resūldin iřitdim aydı: ‘ōmer dūnyada islām nūrı turur ve uçmaġlıġlarınıġ çerāġı turur.” (200r6-7-8)

beytū'r-risāle (بَيْتِ الرِّسَالَةِ) Ar. (بَيْتِ الرِّسَالَةِ) “peygamberlik meskeni” anlamına gelmektedir. ĶE metninde **beytū'r-risāle** 1 kere geçmiştir.

“...yūsufġa ķeldi, aydı: ey **beytū'r-risāle** sūlalesi, nübüvvet riyāzınıġ lalesi, ey siyādet kimyası, ey sa‘ādet tamġası, ey arıġ uruġı, ey ādemiler uđruġı ķāřki ol kūn oņ aymıř erseņ satġın almaġay erdim, aldım erse ken ‘ānġa ēltip tegūrġey erdim.” (77v17-18-19-20)

bid‘at (بِدْعَة) Ar. (بِدْعَة) “Bd‘a” kökünden türeyen bid‘at icat etmek, sonradan ortaya çıkmak anlamına gelmektedir. Ancak **bid‘at** kelimesi dinî kavram olarak kullanıldığında řu anlamı kazanmıştır. İslam dininde Hz. Muhammed zamanından sonra meydana gelen şey, yenilik demektir. Metinde **bid‘at** kavramı ise 4 kere yer almıştır.

“...ķamuġ sūnnet ve cemā‘at ēġeleri ķatında ammā **bid‘at** eyeleri ķabūl ķılmadılar, mi‘rāc dūrüstluķıņa řāġābeniņ uluġları telim řāġiġ aġbār rivāyet ķıldılar.” (217r10-11-12)

ebū bekr (أَبُو بَكْرٍ) Ar. (أَبُو بَكْرٍ) öz. is. Hz. Muhammed'den sonra gelen birinci halife. ĶE metninde Hz. **ebū bekr**’in ismi 1 kere görülmüřtür.

“...aymıřlar: ferištelere **ebū bekr**-i řiddīķ teyūrler, uçmaġlıġlar ebū'l-fāzıl teyūrler, ‘arş ferištelere müttefik teyūrler, ‘atīķ teyūrler, murġlar řeyġ-i vakūr teyūrler, eymenligler ebhā teyūrler ümmetler ġalīfe teyūrler. bular ķamuġ fazıl u medh turur.” (201r18-19-20-21)

enbiyā (أَنْبِيَاء) Ar. (أَنْبِيَاء) ġ. “Nebiler, peygamberler” demektir. ĶE metninde **enbiyā** kavramı 11 kere kullanılmıştır.

“...ōġdi tēp öz kelamı içre ġaķ **enbiyā** mürsel ķamuġdın anıņ a‘lā himmetin...” (181v9)

enşārī (انصارى) Ar. (أنصار) ç. “Nasr” kökünden türeyen nasîr veya nâsır sıfatının çoğulu olup ism-i mensubu olan ensârî kavramı yardım etmek anlamına gelmektedir. Ensar denildiğinde akla gelen ilk şey hicretten sonra Medine’de Hz. Muhammed’e yardımcı olan Evs ve Hazrec kabileleridir. QE metninde **enşārī** kavramı **6** kere tespit edilmiştir.

“...kamuğ halk sarāy üze erdiler, bir **enşārī** erdi anıñ evige kirip telük teldiler, ‘oşmān sarāyıka kirdi [ler] ‘oşmānnı öltürdiler, ol kirgen yoldın yana kaçıp çıktılar. (240v7-8-9)

eşhāb (اصحاب) Ar. (أصحاب) Sohbet kökünden türetilen **eşhab**, **şahabe** Hz. Muhammed’i gören ve sohbetine katılan kişiler demektir. **eşhāb** kavramı eserde **3** kere geçmiştir.

“...resül’aleyhi "s-selāmnıñ **eşhābı** ol işke kaçguluğ erdiler, bir kün haber boldı, bir melik necāşi birle sançışka kelür tēp.” (233v12-13-14)

hadis (حديث) Ar. (حديث) Hz. Muhammed’in söz ve davranışları demektir. QE metninde **hadis** kavramı **6** kere yer almıştır.

“... kavluhu ta’ālā: **hadis** kāle ' n-nebi 'aleyhi ' s-selām: yalavaçımız muhammed muştafā şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem yarlıkar kim dünyādın maña üç nēmerse sövüglüg boldı. biri tatlıg yıdılar, taķı müsülmān tişiler, üçünçi közüñ yaruķı namāz içinde tēdi.” (82r18-19-20-21)

havārī (حوارى) Ar. (حواري) Hz. İsa’nın on iki yardımcısından her biridir. QE metninde **havārī** kavramı **3** kere yer almıştır.

“...hikāyet ‘İsi yalavaçnıñ qoldaşları bar érđi, olarğa **havārī**ler teyürler, havārī hāş eşlik temek bolur. (171v3-4)

hicret (هجرة) Ar. (هجرة) “Hicre” ve “hicrân” kökünden müştak olan hicret kelimesi terk etmek, göç etmek, ayrılmak, bir kişinin bulunduğu yerden başka bir yere uzaklaşması, göç etmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca Hz. Muhammed ve Mekke’li muhacirlerin Mekke’den Medine’ye göç eden göç etmesine de hicret denir. Metinde **hicret** kavramı **9** kere tespit edilmiştir.

“... ° aleyhi-selām éki rekāt namaz kıldı mekkedin **hicret** kılıp medinege barmasdın éki yıl burun...” (194v7)

nübüvvet (نبوت) Ar. (نبوة) “Nübû” mastarından türetilen nübüvvet kavramı peygamberlik, Allah’ın vahyi insanlara tebliğ etmek demektir. QE metninde **nübüvvet** kavramı **7** kere kullanılmıştır.

“...ol satıg üzülmedi, ol bey‘ buzulmadı erse yalvaru yūsufğa keldi, aydı: ey beytü'r-risāle sülalesi, **nübüvvet** riyazınñ lalesi, ey siyādet kimyası, ey sa’ādet tamğası, ey arıg uruğı, ey ādemiler uğruğı kāşki ol kün oñ aymış ersen satıgın almağay erdim, aldım erse ken’ānga éltip tegürgey erdim.” (77v17-18-19-20)

‘oşmān (عثمان) Ar. (عثمان)öz. is. Hz. Muhammed’den sonra gelen üçüncü halifedir. QE metninde Hz. ‘oşman’ın ismi **16** kere bulunmuştur.

“...zeynebni ebu'l-‘āşğa bérđiler, ruķiyyeni ‘oşmānğa bérđiler, ol öldi érse ümmü küleşüñni bérđiler.” (198r20)

'ömer (عمر) Ar. (عمر) öz. İ. Hz. Muhammed'den sonra gelen ikinci halifedir. KE metninde Hz. 'ömer'in ismi 15 kere geçmiştir.

"...hasan ve hüseyin bu sözni barıp 'ömerge aydılar, 'ömer sevünüp öre kopup aydı: bi'llāh ki atañızdın işitdiñizmi taķı resüldin işitmiş teg siz işitdiñiz mü? işitdük, tédiler." (200r8-9-10)

risālet (رسالت) Ar. (رسالة) "Resele" (رسل) kökünde türetilmiş olan risālet kelimesi bir kişiden başka kişiye gönderilen mesaj veya mektup, yüksek lisans yahut doktora ders dönemi bittikten sonra araştırmacının yazmaya başladığı teze risālet denir. Ancak **risālet** kelimesinin burada kazandığı anlam nübüvvet peygamberlik anlamıdır. Metinde **risālet** kavramı 6 kere tespit edilmiştir.

"...bélgülig başdın ayakğa aytayın men cümlesin haķ **risālet** bérdi érse toz tégürdi kavmığa..." (31r17)

şalavāt (صلوات) Ar. (صلوات) ç. Arapça'da namaz anlamındaki "Salla" (صلا) kökünden türetilen **şalavāt** kelimesi dua, tazim ve rahmet anlamına gelmektedir. Yalnızca KE metinlerinde **şalavāt** kelimesi namaz anlamında değil Hz. Muhammed'e edilen dualar (allahüme salli ve selam ale nebiyine Muhammed اللهم صل وسلم على نبيا محمد) anlamında kullanılırken KE metninde 1 kere görülmüştür.

"...bu ol er turur kim anıñ ümmetinde biregü bizge eyerse ve 'ömrini bātıl iş birle kécürse bir zamān peşimān bolsa taķı bir yolu muħammedge **şalavāt** yiberse idi 'azze ve celle kamuğ kılmuşın keçürüp yazuķların yarlıķar." (184r17-18-19)

4.4. Ayet Ve Surelerle İlgili Kavramlar

'āl-i 'imrān (ال عمران) Ar. (آل عمران) Kur'an'ın 3. suresidir. KE'da 'āl-i 'imrān 1 kere geçmiştir.

"...kimérse oğrıların kırtulayın tése suret-ü'l baķaranı oķusun. kimérse çığaylıķdın kırtulayın tése 'āl-i 'imrānnı oķusun." (66r15)

süre (سورة) Ar. (سورة) Kur'an'ın yüz on dört bölümünden her biridir. KE metninde **süre** kavramı 11 kere geçmiştir.

"...tevrītni bitigen ķalemiñ ünin müsā işitür érdi, bu levħ on yolu müsı öñinde indi, yarlıg keldi: kötürğil téyü, kötürmedi. mevli ta ° āla tégme **süre** sayın bir ferişte iddi kötere bilmediler, tégme bir āyet sayın bir ferişte iddi kötere bilmediler, tégme harf sayın bir ferişte iddi hem kötere bilmediler." (119r19-20-21)

süretü'l- 'asr (سورة العصر) Ar. (سورة العصر) Ar. Kur'an'ın 103. suresidir. **süretü'l- 'asr** KE metninde 1 kere görülmüştür.

"...kimérse övķem öçsün tесе **süretü'l- 'asr**nı oķusun." (66r17-18)

süretü'l-baķara (سورة البقرة) Ar. (سورة البقرة) Kur'an'ın 2. suresidir. KE metninde **süretü'l-baķara** 1 kere tespit edilmiştir.

"...kimérse oğrıların kırtulayın tése **süretü'l-baķaranı** oķusun." (66r14-15)

sūretü'l-enfāl (سورة الانفال)Ar.(سورة الأنفال) Kur'an'ın 8. suresidir. Metinde **sūretü'l-enfāl** 1 kere bulunmuştur.

“...kimérse niḡāḡ köñlümdin çıksun tése **sūretü'l-enfāl**ni okusun.” (66r16-17)

sūretü'l-en‘ām (سورة الانعام)Ar. (سورة الأنعام) Kur'an'ın 6. suresidir. QE metninde **sūretü'l-en‘ām** 1 kere yer almıştır.

“...kimérse ḡadḡ köñlümdin çıksun tése **sūretü'l-en‘ām**ni okusun.” (66r15-16)

sūretü'l-iḡlās (سورة الاخلاص) Ar. (سورة الإخلاص) Kur'an'ın 12. suresidir. QE eserinde **sūretü'l-iḡlās** 1 kere kullanılmıştır.

“... kimérse küfr ü şirk mendin kitsün tése **sūretü'l-iḡlās**ni okusun.” (66r18-19)

sūretü'l-mu‘avvizeteyn (سورة المعوذتين)Ar.(سورة الموعوذتين) Kur'an'ın 110 ve 113. Sureleridir. QE'da **sūretü'l-mu‘avvizeteyn** 1 kere görülmüştür.

“...kimérse cādūlukdın amān tilese **sūretü'l-mu‘avvizeteyn**ni okusun.” (66r19-20)

4.5. İbadetle İlgili Kavramlar

‘ābid (عابد) Ar. (عابد) Abd (عبد) kökünden türetilen **‘ābid** kavramı ibadet eden, kulluk eden, tapınan, muvahhid ve muṡi‘ olan kişi anlamına gelmektedir. QE metninde **‘ābid** kavramı 20 kere yer almıştır.

“...ḡaçan açıḡ öçdi erse tirig ḡalḡan zāhidḡa aydı: men tevbe ḡılsa ḡabūl bolḡay mu? **‘ābid** aydı: men bilmes-men...” (134r10)

ezān (اذان)Ar.(أذان) farz namazların vaktinin geldiğini, özel sözlerle müminlere duyurmayı ifade eden **ezān** kelimesi QE metninde 1 kere tespit edilmiştir.

“...ebū bekrge icāzet bérđi, bargıl ḡahābelerḡa imāmethiḡ ḡılḡıl, tep. bilāl raziya'llāhu ‘anhu **ezān** ḡıldı, ḡahābeler yiḡlaştı...” (236r18-19)

farīza (فريضة) Ar. (فريضة) Allah'ın kullarına emrettiḡi ibadetlerdir. QE metninde **farīza** kavramı 5 kere bulunmuştur.

“...efzāl-ı a **‘māl-i enbiyā üze farīza** için dāvūd tefahḡus ḡılmadıḡı için i **‘tab keldi...**” (135v11)

‘ibādet (عبادة)Ar. (عبادة) Allah'a boyun eğme, kulluk etme ve tapınma anlamına gelmektedir. QE metinlerinde **‘ibādet** 22 kere kullanılmıştır.

“...mevli ta **‘ālā ṡat** ve **‘ibādet** içinde meryemge anca meze bérmiş érđi...” (167r8)

imām (امام) Ar. (إمام) cemaatle kılınan namaza önderlik eden kimsedir. Metinde **imām** kavramı 8 kere yer almıştır.

“...eger ibrahīm peyḡāmberni ḡalḡa imām ḡıldım érse, tédim érse muḡammed muḡtafāni mi‘rac tüninde beytül-maḡdisde ḡamuḡ peyḡamberlarḡa **imām** ḡıldım, yéti ḡat kök ferişterige **imām** ḡıldım, nemrūd otını ibrahīmḡa savutdum érse tamuḡ otını muḡammed ‘aleyhi's-selāmniḡ ümmetleriḡa savutḡay-men.” (198v12-13-14)

istigfār (استغفار) Ar. (إستغفار) kulun Allah'tan günahlarını bağışlanmasını istemesidir. KE metninde **istigfār** kavramı **1** kere görülmüştür.

“...bu kamuğı kıldımız tép ādem ağlanlarına **istigfār** kılmaz érdiler...” (22r2)

każā (قضا) Ar. (قضاء) vaktinde yerine getirilemeyen ibadetin sonradan yapılmasıdır. KE eserinde **każā** kavramı **25** kere tespit edilmiştir.

“...yarlıg keldi: ey meniñ habibim muhammed bu né kerāmet bolur, süleymān için kün yansa namāzin vaqtında ödese seniñ kerāmetiñ için ümmetiñ **każā** namāzlar ötemekin kıyāmetga tégi meşrū´ kıldım, bir künde yüz rek‘at namāzniñ każāsını öteseler vaqtında ötemiş teg kabül kılğaymen.” (140v15-16-17-18)

kıble (قبلة) Ar. (قبلة) İbadetler yerine getirilirken yönelinen tarafa kible denir. Metinde **kıble** kavramı **8** kere geçmiştir.

“...ol mes éle bu turur: biziñ mezhebliğ kaçan yatıp namāz kıılır bolsa adağını **kıble** sıñar uzatıp yatğay.” (6r11-12)

mü‘ezzin (مؤذن) Ar. (مؤذن) Namaz vakti geldiğini bildirme amacıyla ezan okuyan kişidir. KE metninde **mü‘ezzin** kavramı **1** kere tespit edilmiştir.

“...sizni meniñ **mü‘ezzinim** bilāl-i habeşi birle nikāh kıldım...” (215r10)

āmīn: (أمين) Ar. (أمين) Arapça’da āmin kavramı “Emn” kökünden türetilmektedir. **āmīn** kelimesi hem duaların arasında ve sonunda kullanılır hem de “icabet eyle”, “kabul eyle” anlamına gelmektedir. KE metninde **āmīn** kavramı **5** kere bulunmuştur.

“... azāzīl du‘ā kıldı ferīsteler **āmīn** tédiler...” (8v2)

muħarrar (محرر) Ar. (محرر) Arapça’da muħarrar özgürlüğüne kavuşan, azat edilen demektir. Ancak metinlerde geçen muħarrar kavramının anlamı Allah’a adanmış olandır. KE metninde **muħarrar** kavramı **5** kere görülmüştür.

“...nezzr kıldı mevli ta ‘ālā maña ° iyāl bérse anı **muħarrar** kıılır-men. muħarrar,ādād temek bolur...” (166v4)

muttaķī (متقى) Ar. (متقى) “Etkā” kökünden müştak olan **muttaķī** kavramı takva sahibi, Allah’a itaat ederek günahlar ve haramlardan sakınan kişidir. Eserde **muttaķī** kavramı **5** kere bulunmuştur.

“...nebī mevliğa artuķ tapuğsaķ °ābid érđi **muttaķī**...” (158r15)

muḫī (مطيع) Ar. (مطيع) Allah’ın emirlerini yerine getiren, ona itaat eden, boyun eğen kişi. KE metninde **muḫī** kavramı **13** kere kullanılmıştır.

“...ol nāşırü‘d-din künyeti él aşasun yüz yaşasun bolup **muḫī**‘ mevli sığa...” (2v12)

4.6. İman ve İmanın Şartları ile ilgili Kavramlar

4.6.1. Allah’a İnanma İle İlgili Kavramlar

imān (ایمان) Ar. (إيمان) Allah’a inanma ve tasdik etmeyi ifade etmektedir. KE metninde **imān** kavramı **97** kere geçmiştir.

“...yūsuf aydı: *ka muğni yaratğan bir allah turur, mülki içinde şerik yok, mülkiñe zevâl yok. aydılar: imān ‘arza kılğul.*” (72v18)

i‘tikād (اعتقاد) Ar. (إعتقاد) İnanç ve inanma anlamına gelen **i‘tikād** kavramı QE eserinde **4** kere tespit edilmiştir.

“...olar ékidin iraq tururlar, anıñ üçün kim enbīyā uruğı erdiler kân tökmekke nelük ogradılar? cevāb: anlar **i‘tikād** birle kan tökmekni helāl körmediler.” (70r14-1516)

muvaḥḥid (موحد) Ar. (موحد) Allah’ın birliğine inanandır. QE metninde **muvaḥḥid** **2** kere bulunmuştur.

“...zū’n-nün işitip aydı: ey mü’min **muvaḥḥid** tonuñni yuğıl arısun, ° āšī erniñ közi yaşı turur...” (100r21)

mü’min (مؤمن) Ar. (مؤمن) “iman eden, inanan” anlamları taşımaktadır. QE metninde **mü’min** kavramı **81** kere kullanılmıştır.

“...ıdı ‘azze ve celle ḥitāb kıldı: yā ādem, bu senüñ taqtıñ turur tağı senüñ **mü’min** oğlanlarıñ tahtı turur kıyametğa tegi.” (7v2-3)

tevḥid (توحيد) Ar. (توحيد) Allah’ın birliğine ve varlığına inanmaktır. Aşağıdaki varakta kelime-i tevḥid kavramından kastedilen anlam “Allah’tan başka ilah yoktur (la ilahe ila Allah)” demektir. QE eserinde **tevḥid** kavramı **2** kere yer almıştır.

“...resul kelime-i **tevḥid** kıldı...” (197r5)

4.6.2. Meleklerle İlgili Kavramlar

‘azrā’ıl (عزرائيل) Ar. (عزرائيل) öz. is. Azrail. QE metninde Hz. ° **azrā’il**’in ismi **22** kere tespit edilmiştir.

“...kédin **‘azrā’il**ni ıddı, aña ma ant bérđi.” (5v18)

cabbār-ı ‘ālem (جبار العالم) Ar.(جبار العالم) âlemin cebredicisi, Mikail’in lakabıdır. QE’da **cabbār-ı ‘ālem** **2** kere geçmiştir.

“...**cabbār-ı ‘ālem**din yarlıg boldı cebra’ ilge: bargıl muḥammed tévesin rāst yolğa salğıl.” (190r20)

cebrā’il (جبرائيل) Ar.(جبرائيل)öz. is. Hz. Cebrā’il. Metinde Hz. **cebrā’il** ismi **151** kere bulunmuştur.

“...her şefā‘at öteyürde başçı bolğan muştafā iner érken muştafāni indep éltken **cebre’il**” (2r14)

hārūt (هاروت) Ar. (هاروت) öz. is. Harut. Eserde **hārūt** ismi **1** kere geçmiştir.

“...kışsa-i **hārūt** ve mārūt kabilniñ bir közsüz oğlı bar érđi, ol oğulnuñ bir yaş oğlı bar érđi ol yime közsüz érđi, atası élgın tutup yörürde kabil utru keldi, bu oğlan atasıñğa sözledi: bu kişi meniñ ‘ammumni öltürgen turur.” (21r6-7-8-9)

isrāfıl (اسرافيل) Ar. (اسرافيل)öz. is. İsrāfıl. QE metninde **isrāfıl**’in ismi **7** kere tespit edilmiştir.

“...cebrā’ il ant oğurlap toprağ almadı. **isrāfilni** ıddı aña ma ant bérđi, ol toprağ almadı.” (5v16-17)

mārūt (ماروت) Ar. (ماروت) öz. is. Marut. Metinde **mārūt** ismi **1** kere kullanılmıştır.

“...kışsa-i hārūt ve **mārūt** kâbilniñ bir közsüz oğlı bar érđi, ol oğulnuñ bir yaş oğlı bar érđi ol yime közsüz érđi, atası élgın tutup yörürde kâbilutru keldi, bu oğlan atasınğa sözledi: bu kişi meniñ ‘ammumni öltürgen turur.” (21r6-7-8-9)

melā’ik (ملائكة) Ar. ç.(ملائكة) “melekler” anlamında olan **melā’ik** kavramı QE metninde **1** kere tespit edilmiştir.

“...kökdeki cümle **melā’ik** kéçe kündüz ravzasın övrülüp ay kün kılurlar kéçe kündüz hıdmetin” (181r17)

4.6.3. Kutsal Kitaplarla İlgili Kavramlar

incil (انجيل)Ar.(انجيل) Hz. İsa’ya indirilen kutsal kitap, İncil. QE metninde **incil** **4** kere geçmiştir.

“...aymışlar: ol bulut resülğa hāş mu’cize érđi. tevrit, **incil**, zebūrda resülniñ şıfatı bitiglig érđi, ol bulut evveldin āhirğa resül birle érđi resül kaçan kaza-yı hācetğa muhtāc bolsa ol bulut kaplar érđi.” (183v7-8-9-10)

kur’ān (قرآن) Ar. (قرآن) Hz. Muhammed’e indirilen kutsal kitap. QE eserinde **kur’ān** **26** kere tespit edilmiştir.

“...**kur’ān** okumak ‘ādeti tesbīh ayurda hoşlanıp...” (2v7)

muşhaf (مصحف)Ar.(مصحف) Kur’ān-ı Kerim. QE metninde **muşhaf** **5** kere bulunmuştur.

“...hasan ve hüseyñ takı adın şahābeler kirdiler ‘oşmānnı razıya’llāhu ‘anhu kördiler, boğuzlanmış yatur **muşhaf** öñinde açuğ yatur, bir katre kan bu āyetka tammış kim kavluhu ta’ālā rivāyet kılurlar.” (240v10-11-12)

tevrīt (توریت) Ar. (توراة) Hz. Musa’ya indirilen kutsal kitap. Eserde **tevrīt** **27** kere yer almıştır.

“...**tevrīt**ni bitigen kalemniñ ünin mūsā işitür érđi, bu levh on yolu mūsā öñinde indi, yarlıg keldi: kötürgil tēyü, kötürmedi.” (119r18-19-20-21)

zebūr (زبور) Ar. (زبور) Hz. Davud’a indirilen kutsal kitap. QE metninde **zebūr** **5** kere kullanılmıştır.

“...‘azze ve celleğa kim maña **zebūr** atlıg kitāb bérđi, témürni élgimde yumşak kıldı, tağlarnı maña musahhar kıldı” (210v2)

4.6.4. Kader, Hayır, Şer İle İlgili Kavramlar

kazā (قضاء)Ar.(قضاء) Allah’ın nesnelere ve olayları özellikle sorumluluk doğuran beşerî fiilleri, ezelde planlayıp zamanı gelince ortaya çıkması anlamına gelmektedir. QE’da **kazā** kavramı **25** kere tespit edilmiştir.

“...yūsuf aydı: aytdınız men yorğanda hüküm yörیدی, **każā** bitildi, ol söz özge bolmas.” (88v20)

levhü'l-mahfûz (لوح محفوظ) Ar. (اللوحة المحفوظة) Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu levha anlamında kavramdır. QE’da **levhü'l-mahfûz** 2 kere geçmiştir.

“...taķı bir rivāyetde andağ kelür: ferışteler münācāt kıldılar, aydılar: ilāhi **levhü'l-mahfûz**da körer-miz āhirü'zzamān peygāmbere ismā'ıl uruğundın bolğay tēp, ol muḥammedniñ haķķı hürmeti bu ata oğulğa ferāḥ bērgil.” (51v14-15-16-17-18-19)

4.7. İslam Ve İslam’ın Şartları İle İlgili Kavramlar

ḥac (حج) Ar. (حج) İslām’ın beş şartından biri olan hac, belli aylarda kutsal kabul edilen mekânları dinî maksatla ziyaret etmeyi ifade etmektedir. QE metninde **ḥac** kavramı 19 kere geçmiştir

“...muḥarrem mescid-i mu ‘azzam anıñ, **ḥac** ve iḥrām anıñ zemzem ve makām anıñ, meş ‘arü'l-ḥarām anıñ, zekāt ve şiyām anıñ, tilāvet-i kur ‘ān anıñ, cum ‘a ve cemā ‘at anıñ, emr-i ma ‘ruf ve nehy-i münker anıñ, tehlilü taķdis anıñ, temcīd ve tesbīḥ anıñ, vaķār ve sūkūnet anıñ” (221r7)

islām (اسلام) Ar. (إسلام) “Selm” kökünden türetilmiş **islām** kavramı teslim olmak, eğilme, boyun bükme ve itaat etmedir. İslam Allah’ın farz kıldığı hüküm ve emirleri uygulanması, Hz. Muhammed’in sünnetine uymak demektir. Metinde 32 kere bulunmuştur.

“...peykimiz emir-i ecel tacü'l-emr muḥibbü'l- ‘ulemā peykler uluğı, niyyetler arığı, uluğ atlığ, kutluğ zātılığ, yahşı kılığılığ, **islām** yarığılığ, munluğ sınılığ, müsülmān dinliğ ādemiler inancı, mü ‘minler küvençi, ismi beg, ‘aklı yitik nāşır-ı din tavvaķa bi-veğā-yı din beşşera’llāhu ‘alā dini **islām** toķ buğa bēg medhi” (2r17-18-19-20-21 ’ 2v1-2-3)

lā ilāhe (لا إله)Ar. (لا إله) “Allah’tan başka ilah yoktur” anlamına gelen **lā ilāhe** tevhit kelimesi eserde1 kere tespit edilmiştir.

“...bir kün şālih peygāmbere kelmişde müsülmānlık üze barganımız bilsün, tēp yer yüzinde **lā ilāhe illa’llāh** tēgüçi qalmadı.” (34r18)

musulmān Ar+Fr (مسلمان) Ar. (مسلم) (krş. Müslüman) Arapça’da müslim kavramı Allah’a teslim etme, Hz. Muhammed’in din adına tebliğ ettiği konuları doğrulamak anlamına gelmektedir. Arapçada ikili olduğu için Müslim kelimesinin sonuna elif ve nun ekleyerek kelimeyi musenne (مثنى) yapmış oluruz. Ancak buradaki müslüman kelimesi Arapçadaki iki müslim anlamında değil müslim anlamı karşılamaktadır. QE metninde **musulmān** kavramı 85 kere yer almıştır.

“...**muslumān** dinliğ, ādemiler inancı, mü ‘minler küvençi...” (2v1)

şiyām (صيام)Ar. (صيام) “Same” (صام) kökünden türetilen **şiyām** kavramı ramazan ayı otuz gününü sabah namazının ezanından akşam namazının ezanına kadar oruç tutmaktır. QE metninde **şiyām** kavramı 1 kere geçmiştir.

“...meş ‘arü'l-ḥarām anıñ, zekāt ve **şiyām** anıñ, tilāvet-i kur ‘ān anıñ, cum ‘a ve cemā ‘at anıñ, emr-i ma ‘ruf ve nehy-i münker anıñ, tehlil ü taķd is anıñ, temcīd ve tesbīḥ anıñ, vaķār ve sūkūnet anıñ” (189v1-2-3-4-5)

şehādet (شهادة) Ar. (شهادة) tanıklık etme ve şahitlik etme demektir. Ancak dinî bir kavram olarak Allah'tan başka bir ilah bulunmadığı, Hz. Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna inancın ve bunu tasdik etmenin bir ifadesidir. Metinde **şehādet** kelimesi **7** kere bulunmuştur.

“...evvel érneknî kötrüp **şehādet** kelimesin aymak ādem oğlanlarığa sünnet kaldı.” (7r18)

zekāt (زكاة) Ar. (زكاة) Allah'ın kullarına farz kıldığı İslam'ın dördüncü şartıdır. QE metninde **zekāt** kavramı **6** kere geçmiştir.

“...olarını yarlıkamasam kurbān ayı, ramazān ayı, cum'a ve cemā'at, hac ve 'umre, id ve 'arefe, **zekāt** şadaķāt bere kāt tūni kadar tūni, kul huva'llāhu ahad sūresi 'aķā bérmegey érdim, tamuđın kutğarmağay érdim, sekiz uçmağ, hūr ve kuşūr ve vildān ve ğilmān, enhār ve eşcār, besātin ve reyāhin, büryan kuşlar, taħūr şarabı va'de kılmağay érdim.” (212v10-11-12-13-14-15-16)

4.8. Din İle İlgili Kavramlar

cāhiliyyāt (جاهليت) Ar. (جاهلية) İslām'dan önceki döneme **cāhiliyyāt** dönemi denir. QE metninde **cāhiliyyāt** kavramı **1** kere tespit edilmiştir.

“...resūlğa éki kız yolındın küyev-men, üçünçi ol kim hergiz zinā kılmadım, törtünçi şarāb içmedim islāmda **cāhiliyyetde**, bésinçi yalğan sözlemedim, altıncı resūlğa bey'at kılmuşdın soğ élgimni uvut endāmğa téğürmedim” (201v5-6-7-8-9-10-11)

dīn (دين) Ar. (دين) “Dane” fiilinden türetilmiş din kavramı Arapçada inkıyad Allah'a boyun eğme, itaat etmek, ona inanmak, bağlanmak ve insanın kendini Rabbine teslim etmesidir. Din yol anlamına da gelmektedir. Diğer anlamı ise tarikat makamında ortaya çıkan itikattir. QE'da **dīn** kavramı **46** kere kullanılmıştır.

“...**dīn** şerī'at rāyetini ē ālī kulğan muştafā küfr ü zulumet tuğlarını yérge çalğan muştafā...” (2r8)

4.9. Cihat İle İlgili Kavramlar

ğazāt (غزات) Ar. (غزاة) “din uğruna yapılan savaş” demektir. QE metninde **ğazāt** kelimesi **2** kere tespit edilmiştir.

“...āyişe raziya'llahu 'anhā aydı: kaçan resūl 'aleyhi's-selām **ğazātka** çıkısa hatunlarda birisin kur'a birle ya nevbet birle alu çıkar érdi.” (234r9-10)

şehādet (شهادة) Ar. (شهادة) Şehitlik, Allah uğruna ölme ve şehit olmayı ifade etmektedir. Eserde **şehādet** kelimesi **7** kere geçmiştir.

“... hasan unamadı, öltürdi, bū riyāķa yörgep otķa köydürdiler. hasan raziya'llāhu 'anhu **şehādet** sözleri aymışlar.” (242r18-19)

şehīd (شهيد) Ar. (شهيد) Allah uğruna ölme ve şehit olmayı ifade etmektedir. Metinde **şehīd** kavramı **12** kere kullanılmıştır.

“...cebrā'ıl keldi bu āyetni keltürdi kim kavluhu ta'ālā: mü'minlerni sançışğa yüreklendürgil. resūl 'aleyhi's-selām yana yandı, **şehīd** derecesin beyān kıldı” (225r10-11)

4.10. İslam Dininin Hükümleri, Yasakları Ve Ahlakî Kavramlar

‘**āṣī** (عاصي) Ar. (عاصي) “Ase” (عصا) kökünden müştak olan günahkâr, Allah’ın emirlerine karşı gelen, ona itaat etmeyen kimseye ° **āṣī** denir. KE metninde ° **āṣī** kavramı **19** kere tespit edilmiştir.

“...yarlıg [kel]di kim: ey muḥammed olarnı muṭī‘ tédiḡ ammā men ezel içinde bir ançasın ‘**āṣī** tédim, bir ançasın zānī bildim, bir ancasin çağır içgüci bildim, bir ancasin ḡarām yégüci bildim, bir ançanı bī -namāz bildim bir ançanı kâhil-i namāz téyü bildim, amma sēn bu kün muṭī‘ tédiḡ érse men hem muṭī ‘ḡa tuttum, olar arıg-sız érse sēn arıg-sēn, olar ‘**āṣī** érse sēn muṭī ‘-sēn, olar cāfi érse sēn vāfi-sēn, ḡazretimde seniḡ ança tēḡlik ḡürmetiḡ bar niceme olar yüz miḡ cefa ve ḡaṡā kılsalar sēn olarnı arıg téyü kēlseḡ mén tamām cefaların ve ḡaṡāların yarlıgkap arıgka çıkargay-men. (212r21, 212v1-2-3-45-6)

‘**aṡā** (عطا)Ar. (عطاء) İhsan, bağış, lütuf anlamına gelen ° **aṡā** kavramı KE ‘da **10** kere geçmiştir.

“...aymışlar: muḥammed ishāḡ aytur: ol kün kim cebre‘il resūl ‘aleyhi’s-selāmḡa körüñdi aydı: yā muḥammed sevünç saḡa mevlī ta‘ālā on nerse ‘**aṡā** kıldı kim öz<ge> yalavaçlarḡa bérmedi...” (194v8-9-10)

du‘ā (دعا) Ar. (دعاء) “Da ° a” (دعا) kökünden gelen **du ° ā** kavramı kulun yüce yaratana yönelerek ondan istek ve dilekte bulunması anlamındadır. KE metninde **du ° ā** kavramı **150** kere yer almıştır.

“...° azāzil **du ° ā** kıldı feriştelér āmīn tédiler...” (8v2)

fāṣıḡ (فاسق) Ar. (فاسق) “Fısk” veya “Füsûk” kökünden türemiş bir sıfat olan fâsık Allah’ın emirlerini deḡil yasakladığı fiilleri yapan kimsedir. KE metninde **fāṣıḡ** kavramı **4** kere bulunmuştur.

“...ḡaçan resūl ‘aleyhi’s-selām közi süheylḡa tüṡti érse aydı: süheyl bin ‘amr **fāṣıḡ** er turur, mevlī ta‘ālā işimizni sehl kılgay. (225v16-17)

ḡamd (حمد) Ar. (الحمد) Allah’ın kullarına verdiḡi sayısız nimetlere şükretmek anlamı taşımaktadır. KE’da **ḡamd** kavramı **8** kere kullanılmıştır.

“...sansız **ḡamd** u ṡenālar ve saḡıṡsız köp şükürler...” (1v2)

ḡarām (حرام)Ar. (حرام) Allah’ın yasakladığı fiillere **ḡarām** denmektedir. KE metninde **ḡarām** kavramı **26** kere görülmüştür.

“...ol taḡt mescidü’l-ḡarām tēḡinçe érdi, taḡt üze bir kürsi ıddı ka‘be tēḡinçe érdi. on yıḡaçlık yér **ḡarām** atandı...” (7r12)

ḡelāl (حلال)Ar. (حلال) Allah’ın helal kıldığı fiiller, caiz olan, yasak olmayan demektir. KE metninde **ḡelāl** kavramı **8** kere tespit edilmiştir.

“...ishāḡ ya ya ‘ḡüb ḡanın **ḡelāl** körmek birle bolḡay.” (70r17)

5. İMLÂ ÖZELLİKLERİ

Karahanlı döneminde İslam'ı benimseyen Türklerin yazı dilinde Arap alfabesini kullanmaya başlamıştır. Sonrasında Harezmi Türkçesi döneminde yazılan Kıssa'l-Enbiya metninde yazı dilinde Arapçanın etkileri imlâ özellikleri bakımından aşağıda incelenmiştir.

5.1. Arapçada yuvarlak t (ة) ile biten kelimeler, Kıssa'l-Enbiya'da yatık t (ت) ile gösterilmiştir.

Arapçada “t” harfinin iki çeşidi vardır. Bu, yatık t (ت) ve yuvarlak t (ة) olup kelimenin sonunda yer almaktadır. İki t'nin arasındaki fark şudur: Yuvarlak t (ة) üzerinde durulduğunda güzel h (ه) olarak telaffuz edilir. Örnek: cennet (جنة) > cenne (جنه) Yatık “t”(ت) ise söyleyişte üzerinde durulsa da durulmasa da t (ت) olarak telaffuz edilmektedir. Örnek olarak, Arapçada kız çocuğu anlamına gelen bint (بنت) kelimesinin sonundaki “t” harfi her zaman telaffuz edilmektedir. Kıssa'l-Enbiya metninde yuvarlak “t” (ة) yerine, güzel h'ye benzeyen noktasız yuvarlak t (ه) ya da yatık t (ت) kullanılmıştır. Aşağıdaki incelediğimiz örneklerde yuvarlak t (ة) yerine yatık t (ت) kullanılmıştır.

KE'de kavramların yazılış şekli	Arapçadaki kavramların yazılış şekli	KE'de kavramların bulunduğu varakların numaraları
°avret (عورت)	°avre (عورة)	(14v3)
āyet (آيت)	aye (آية)	(102r17)
amānet (امانت)	amāne (امانة)	(6v14)
°ākıbet (عاقبت)	°ākıbe (عاقبة)	(237r14)
āhıret (آخرت)	āhıre (الآخرة)	(53r4)
bereket (بركت)	bereke (بركة)	(13V13)
beşaret (بشارت)	beşare (بشارة)	(152r21)
bey°et (بيعت)	bey°e (بيعة)	(201v8)
bid°at (بدعت)	bid°a (بدعة)	(217r11)
cemā°at (جماعت)	cemā° (جماعة)	(217r10)
cāhılıyyet (جاهليت)	cāhılıyye (جاهلية)	(201v7)
hicret (هجرت)	hicre (هجرة)	(194v7)
hılāfat (خلافت)	hılāfa (خلافة)	(199v3)
ġanīmat (غنيمت)	ġanīma (غنيمة)	(222v8)
ġazāt (غزات)	ġazā (غزاة)	(234r9)
ıbret (عبرت)	ıbre (عبرة)	(172r10)
ummat (امت)	umma (أمة)	(2r9)
ıcābat (اجابت)	ıcāba (اجابة)	(78r14)
°ıbadet (عبادت)	ıbade (عبادة)	(167r8)
la°net (لعنت)	la°ne (لعنة)	(246v19)
kıyāmet (قيامت)	kıyāme (قيامه)	(9v7)
maġfıret (مغفرت)	maġfire (مغفرة)	(212v12)
ma°şiyat (معصيت)	ma°şiya (معصية)	(2r18)
necāsat (نجاست)	necāsa (نجاسة)	(28v6)
ni°met (نعمت)	ni°me (نعمة)	(5v10)
nıyyet (نيت)	nıyye (نية)	(93v12)
nübüvvet (نبوت)	nübüvve (نبوة)	(31v14)
rahmat (رحمت)	rahma (رحمة)	(7r4)
rek°at (ركعت)	rek°a (ركعة)	(37r2)
rivāyat (روايت)	rivāya (رواية)	(71r10)
risālet (رسالت)	risale (رسالة)	(25r17)
selāmat (سلامت)	selāma (سلامة)	(42r8)
sünnet (سنت)	sünne (سنة)	(7r18)
şefā°at (شفاعت)	şefā°a (شفاعة)	(2r10)
şehādat (شهادت)	şehāda (شهادة)	(191v13).
şehvet (شهوت)	şehve (شهوة)	(108v10)
şerī°at (شريعته)	şerī°a (شريعة)	(19v6)
tā°at (طاعت)	tā°a (طاعة)	(2r18)
tahıyyat (تحية)	tahıyya (تحية)	(107r13)
taḥārat (طهارت)	taḥāra (طهارة)	(206r11)

ta ° zīyat (تعزيت)	ta ° zīya (تعزية)	(16v9)
tilavet (تلاوت)	tilave (تلاوة)	(189v4)
vaşiyet (وصيت)	vaşīye (وصية)	(17v21)
cenābet (جنابت)	cenābe (جنابة)	(177r10)
hidāyet (هدايت)	hidāye (هداية)	(1v/6)
kerāhiyet (كراهيت)	kerāhiye (كراهية)	(132v7)
kerāmet (كرامت)	kerāme (كرامة)	(26v11)
kırā'at (قراءت)	kırā'a (قراءة)	(81v2)
kismet (قسمت)	kısme (قسمة)	(137v6)
minnet (منت)	minne (منة)	(89r11)
münacat (مناجات)	münaca (مناجاة)	(198r5)
fażilet (فضيلت)	fażīle (فضيلة)	(199v13)
imāmet (امامت)	imāme (امامة)	(189v1)
celālet (جلالت)	celāle (جلالة)	(148v18)

Tablo 1: Kışaşı'l-Enbiyā Metninde Yatık (ت) İle Yazılan Arapça Dinî Kavramlar

5.2. Arapçada yuvarlak t (ة) ile biten kelimeler Kışaşı'l-Enbiyā'da ise güzel h (ه) ile biter.

Arapçada yuvarlak t (ة) ile biten kelimeler üzerinde durulduğunda telaffuzda güzel h (ه) ye dönüşür ve her zaman e ya da a olarak telaffuz edilir.

KE'de kavramların yazılış şekli	Arapçadaki kavramların yazılış şekli	KE'de kavramların bulunduğu varakların numaraları
cenāza (جنازة)	cenāza (جنازة)	(239v17)
cum'a (جمعه)	cum'a (جمعة)	(189v4)
beytü'r-risāle (بيت الرسالة)	beytü'r-risāle (بيت الرسالة)	(77v18)
cennet (جنة)	cenne (جنة)	(2r16)
derece (درجة)	derece (درجة)	(245r2)
diyānat (ديانة)	diyāna (ديانة)	(192r2)
fāhişe (فاحشه)	fāhişe (فاحشه)	(57v1)
farīza (فريضة)	farīza (فريضة)	(135v11)
fitna (فتنة)	fitna (فتنة)	(168v14)
fāşika (فاسقه)	fāşika (فاسقه)	(158v5)
kible (قبلة)	kible (قبلة)	(6r12)
kebīre (كبيرة)	kebīre (كبيرة)	(145r11)
mel °üne (ملعونه)	mel °üne (ملعونه)	(159r17)
mu °cize (معجزه)	mu °cize (معجزه)	(31r18)
mü'mine (مؤمنه)	mü'mine (مؤمنة)	(60v9)
ravza (روضة)	ravza (روضة)	(77v11)
şadaka (صدقه)	şadaka (صدقة)	(81r20)
saḥāba (صحابه)	saḥāba (صحابية)	(181v13)
sūre (سوره)	sūre (سورة)	(119r19)
secde (سجده)	secde (سجدة)	(107r11)
tevbe (توبه)	tevbe (توبة)	(85r3)
°umra (عمره)	°umra (عمرة)	(212v13)
ḥutba (خطبه)	ḥutba (خطبة)	(143r9-10)
secde (سجده)	secde (سجدة)	(155v3-4)
zahide (زاهده)	zāhide (زاهدة)	(152r10)
mücāhede (مجاهده)	mücāhede (مجاهدة)	(55v8-9)
bid'at (بدعه)	bid'a (بدعة)	(217r10-11-12)
ḥalifa (خليفة)	ḥalifa (خليفة)	(5r4)
sūretü'l-bakara (سورة البقرة)	sūretü'l-bakara (سورة البقرة)	(66r14-15)
kelime-i tevḥid (كلمه توحيد)	kelime-i tevḥid (كلمة التوحيد)	(197r4-5-6)

Tablo 2: Kışaşı'l-Enbiyā Metninde Güzel (ه) İle Yazılan Arapça Dinî Kavramlar

5.3. Arapçada Hemze ile Yazılırken Kışaşı'l-Enbiyā'da Hemzesiz Yazılan Arapça Dinî Kavramlar

Arapçada hemze sesi kelimenin başında, ortasında ve sonunda bulunmaktadır. Hemzeden önce bir ünlü gelmesi halinde, kendinden önce gelen ünlüyle birleşip uzun bir ünlü sesine dönüşür. Bir diğer husus, Farsça ve Türkçede hemze sesi çoğunlukla yazılmamıştır.

Kelime başında ve sonunda yer alan hemze sesi (ء) Türkçe ve Farsçada düşmektedir. Aşağıda bununla ilgili örnekler gösterilmiştir:

KE'de kavramların yazılış şekli	Arapçadaki kavramların yazılış şekli	KE'de kavramların bulunduğu varakların numaraları
'atā (عطا)	'atā (عطاء)	(194v9)
belā (بلا)	belā (بلاء)	(10v19)
cezā (جزاء)	cezā (جزاء)	(51v21)
du'a (دعا)	du'a (دعاء)	(78r9)
enbiyā (انبيا)	enbiyā (انبياء)	(2r7)
każā (قضا)	każā (قضاء)	(88v20)
šenā (ثنا)	šenā (ثناء)	(210r2)
aşfiyā (اصفيا)	aşfiyā (اصفيا)	(2r7)
vefa' (وفا)	vefa' (وفاء)	(54v19)
şulehā (صلحا)	şulehā (صلحاء)	(120v9)
ilāh (اله)	ilāh (إله)	(170r5)
ekrem (اکرام)	ekrem (إكرام)	(163v2)
aḥsenü'l-ḥālīkin (احسن الخالقين)	aḥsenü'l-ḥālīkin (أحسن الخالقين)	(159r21)
alimü'l-esrār (عالم الاسرار)	alimü'l-esrār (عالم الاسرار)	(159r21)
va'llāhu ekber (والله اكبر)	va'llāhu ekber (والله اكبر)	(224r12)
va'llāhu a'lem (والله اعلم)	va'llāhu a'lem (والله اعلم)	(161r4)
ibrāhīm (ابراهيم)	ibrāhīm (إبراهيم)	(37v18)
el-yesa' (اليسع)	el-yesa' (اليسع)	(159v20-21)
idris (ادريس)	idris (إدريس)	(19v11-12)
ilyās (الياس)	ilyās (إلياس)	(20v19-20-21)
ishāq (اسحاق)	ishāq (إسحاق)	(70r13-14)
ismā'il (اسماعيل)	ismā'il (إسماعيل)	(47r14)
isrā'il (اسرائيل)	isrā'il (إسرائيل)	(62r4-5-6)
muhammed-i emīn (محمد الامين)	muhammed-i emīn (محمد الأمين)	(186r21, 186v1)
enşāri (انصارى)	enşāri (أنصار)	(240v8)
sūretü'l-enfāl (سورة الانفال)	sūretü'l-enfāl (سورة الانفال)	(66r16-17)
sūretü'l-en'ām (سورة الانعام)	sūretü'l-en'ām (سورة الانعام)	(66r15-16)
sūretü'l-iḥlās (سورة الاخلاص)	sūretü'l-iḥlās (سورة الاخلاص)	(66r18-19)
ef'āl (افعال)	ef'āl (أفعال)	(249r3-4-5)
ezān: (اذان)	ezān: (أذان)	(236r18-19)
iḥrām (احرام)	iḥrām (إحرام)	(189v1-2-3-4-5)
imām (امام)	imām (إمام)	(198v12-13-14)
istiğfar (استغفار)	istiğfar (استغفار)	(22r2)
mukrī (مقرى)	mukrī (مقرى)	(82v16)
imān (ايمان)	imān (إيمان)	(72v18)
isrāfil (اسرافيل)	isrāfil (إسرافيل)	(5v16-17)
kābizü'l-ervāh (قابض الارواح)	kābizü'l-ervāh (قابض الأرواح)	(237r3-4-5-67)
incil (انجيل)	incil (إنجيل)	(183v7-8-9-10)
islām (اسلام)	islām (إسلام)	(2v1-2-3)
ecr (اجر)	ecr (أجر)	(102r21)
emr-i ma'rūf: (امر معروف)	emr-i ma'rūf (الأمر بالمعروف)	(189v4)

Tablo 3: Kısaşü'l-Enbiyâ Metninde Hemzesiz Yazılan Arapça Dinî Kavramlar

5.4. Arapçada son harfi iki noktalı y (ي), Kısaşü'l-Enbiyâ'da noktasız y (ى) ile gösterilir.

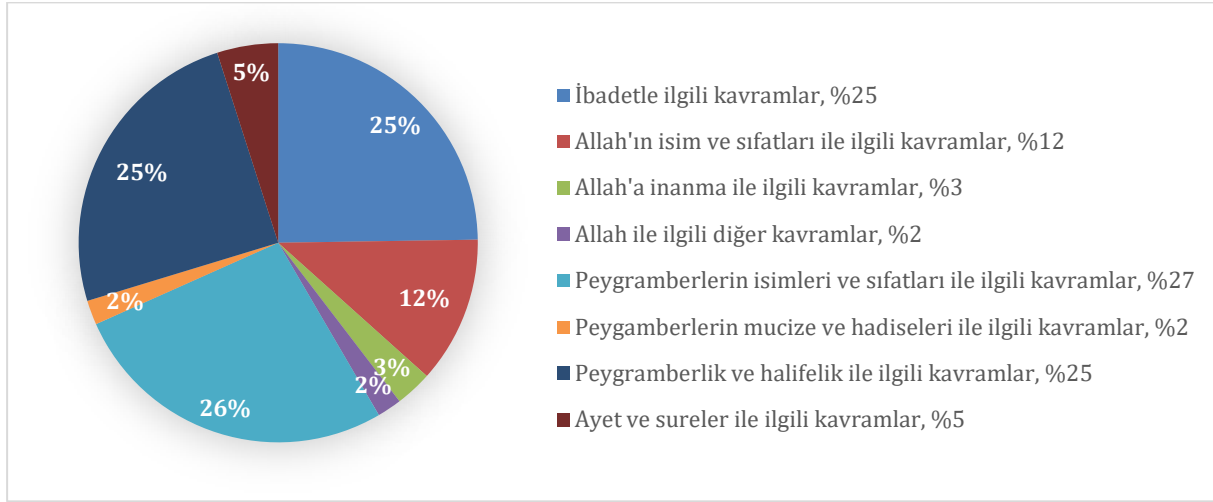
Arapçadan Harezmi Türkçesine geçen bazı kavramlarda y'nin yazılışı ile ilgili değişiklikler tespit edilmiştir. Arapçada sonunda iki noktalı y (ي) harfi olan bazı dinî kavramlar Kısaşü'l-Enbiyâ'da noktasız y (ى) ile yazılmıştır.

KE'de kavramların yazılış şekli	Arapçadaki kavramların yazılış şekli	KE'de kavramların bulunduğu varakların numaraları
muttaḳi (متقى)	muttaḳi (متقى)	(158r15)

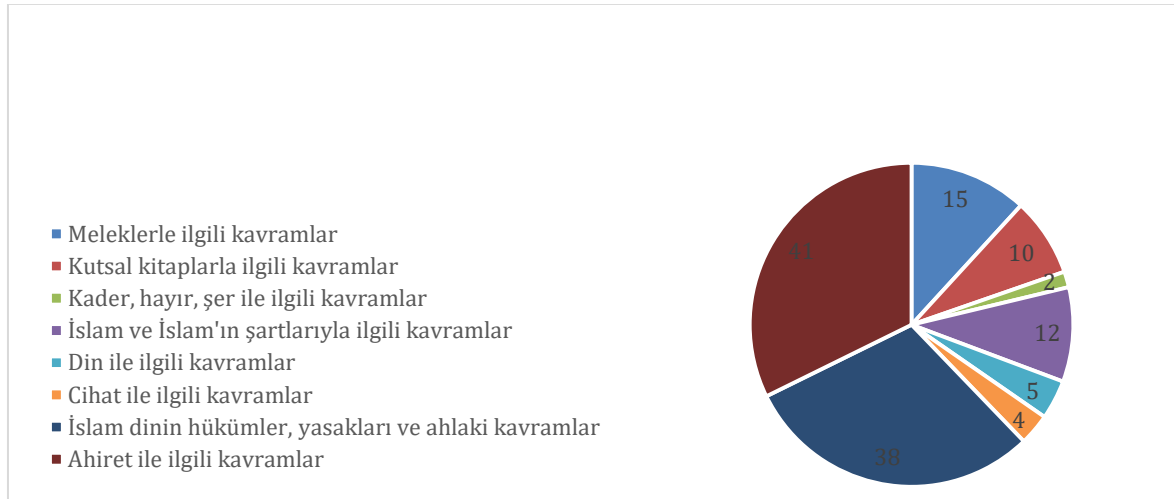
'ali (علي)	'ali (علي)	(200r6-7-8)
ḥavāri (حواری)	ḥavāri (حواري)	(171v4)
nebi (نبی)	nebi (نبی)	(158r15)
vaḥy (وحی)	vaḥy (وحی)	(187r1-2)
'āṣi (عاصی)	'āṣi (عاصی)	(2r12)
dā'i (داعی)	dā'i (داعی)	(53v17)

Tablo 4: Kıssaşü'l-Enbiyâ Metninde Noktasız y İle Yazılan Arapça Dinî Kavramlar

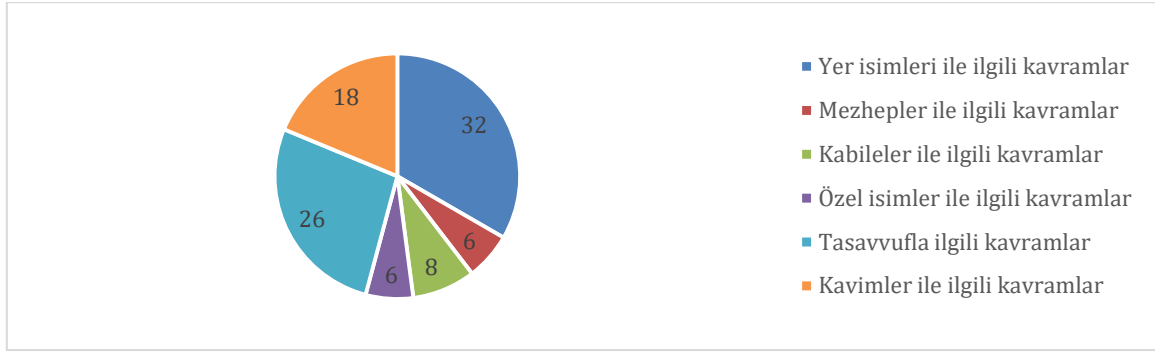
Çalışmamızın hacminden dolayı yukarıda zikrettiğimiz kavramların haricinde ele alamadığımız kavramlar vardır. Aşağıda bütün kavramlar ait oldukları başlıklar altına alınarak grafik yardımıyla gösterilmektedir.

Şekil 1: Kıssaşü'l-Enbiyâ'daki Arapça dinî kavramların oranı

Şekil 2: Kıssaşü'l-Enbiyâ'daki Arapça dinî kavramların oranı

Şekil 3: Kısaşü'l-Enbiyâ'daki Arapça dinî kavramların oranı

Sonuç

1. Yukarıdaki grafiklerden yola çıkarak

a. Allah'ın isim ve sıfatları ile ilgili Arapça kavramların oranı %11 iken Allah anlamındaki taḥrîr, rab anlamındaki idî , ° ālîm anlamındaki bilgüçî, ḥālîk anlamındaki yaratқан, semî ° anlamındaki işitgüçî Türkçe asıllı kavramlar da görülmüştür. Allah ile ilgi diğer kavramlar bil'llah, ma°zāllah gibi kavramların oranı % 2'dir.

b. Peygamberlerin isimleri ve sıfatları ile ilgi kavramların oranı %27'dir. KE'da resûl anlamındaki yalavaç, nübüvvet anlamındaki yalavaçlık gibi kavramlar da kullanılmıştır. Peygamberlerin mucize ve özel hadiseleri ile ilgili mir'ac ve infilak gibi kavramların oranı %2'dir.

c. Peygamberlik ve halifelik ile ilgi beytü'l-risāle, ehl-i sünnet, emire'l-mü'minîn, ḥalife gibi kavramların oranı% 25'tir.

ç. Ayet ve surelerle ilgi āyete'l-kürsi, sûretü'l-bakara, sûretü'l-enfāl gibi kavramların oranı 5% tir. İbadetle ilgili şalāt, şiyām, zekāt, du ° ā, hac, ° umre gibi kavramların oranı % 25'tir. Allah'a inanma ile ilgili îmān, i ° tîkād gibi kavramların oranı %3'tür. Meleklerle ilgili cebrā'îl, isrāfil, hārüt, mārüt gibi kavramların oranı %12'dir. Kutsal kitaplarla ilgili furқан, incil, қur'ān, tevrît, gibi kavramların oranı %8'dir.

d. Din ile ilgili cāhilîyyet, diyānet, şāhib-i şeri'at gibi kavramların oranı %4'tür. Hayır, şer, kader ile ilgili қazā gibi kavramların oranı %2'dir. İslam ve islam şartlarıyla ilgili islām, kelime-i tevḥîd, şeri'at gibi kavramların oranı% 9'dur.

e. 'āşî, 'ayb, emr-i ma'rûf, fāşîk, ḥelāl, ḥarām gibi İslam dininin hükümleri, yasakları ve ahlakî kavramlarla kavramların oranı %30'dur. Ahiretle ilgili cennet, cehennm, ° arş, maḥşer, sa ° ir, ° adn, ° azāb, siccîn, şirāt, sidretü'l-müntehā gibi kavramların oranı %32'dir. Cihat ile ilgili gāzāt, şehādet, şehîd gibi kavramların oranı %3'tür.

f. Yer isimleri ile ilgili Mekke, medine gibi kavramların oranı % 33'tür. Özel isimlerle ilgili kavramların oranı % 6'dir. Mezheplerle ilgili kavramların oranı %6'dır.

g. Kabilelerle ilgili kavramların oranı %8'dir. Kavimlerle ilgili kavramların oranı %19'dur. Tasavvufufla ilgili kavramların oranı ise %27'dir.

2. İncelemenin sonucunda Kıṣaṣül-Enbiyā eserinde Türkçe asıllı kavramların yanında yukarıdaki grafiklerde gösterildiği gibi Arapça asıllı dinî kavramlar da yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Kavramlar anlam değişikliğine uğramamışken imlâ bakımından değişiklikler bulunmuştur. Bunun sebebi de Arapçada olup Harezmi Türkçesinde olmayan harflerdir.

3. Kelimenin başına gelen hemze (ء) sesi Kıṣaṣü'l-Enbiyā'da 'ahmed (أحمد) örneğinde görüldüğü üzere yazılmamıştır. Kelimenin ortasına gelen hemze sesi (ء) mü'min (مؤمن) ve mü'zzin (مؤذن) gibi örneklerde görülmüştür. Ancak kelime sonunda hemze, 'atā (عطاء) örneğinden de anlaşılacağı üzere gösterilmemiştir.

a. Yuvarlak t (ة) ile biten kelimeler (نبوة) gibi örneklerde çoğunlukla yatık t (ت) ile (نبوت) yazılmıştır.

b. Son harfi iki noktalı (ي) (متقي) örneklerde noktasız (ى) (متقى) ile yazılmıştır.

Kaynaklar

- Ata, Aysu (2002). *Harezmi-Altın Ordu Türkçesi*. İstanbul: Kebikeç Yayınları.
- Ata, Aysu (1997). *Kıṣaṣü'l-Enbiya (Peygamber Kıssaları)*. Ankara: Bizim Böru Basımevi.
- Aksan, Doğan (2016). *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Cevizci, Ahmet (2013). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma.
- Çetin, Nihat (1991) "Arapça". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3. Cilt, İstanbul.
- Ebu El Fadl Cemaleddin, Mohammed İbn Makram İbn Manzur (1990). *Lisânü'l-'Arab Sözlüğü*. Beyrut: İndeks Lahor Yayınları.
- El-Hakîm, Suad (2005). *İbnü'l-Arabî Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı yayınevi.
- Emiroğlu, İbrahim (1999). *Ana Hatlarıyla Klasik Mantık*. İstanbul: Kitapevi.
- Hengirmen, Mehmet (1999). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Özlem, Doğan (1999). *Mantık: Klasik Sembolik Mantık - Mantık Felsefesi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Öner, Necati (1998). *Klasik Mantık*. Ankara: Bilim Yayınları.
- Râgıb, El-isfahânî (1322). *El-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*. Kahire: İbnü'l-Esîr'in en-Nihâye'si ve Süyûtî'nin ed-Dürrü'n-neşîr'i.
- Şentürk, Lütfi ve Seyfettin Yazıcı (2014). *İslam İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- User, Hatice Şirin (2006). *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Vardar, Berke (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.